

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorální a spirituální teologie

Stanislav Kunc

Zkušenost vnitřní svobody v odkazu Pierra Teilharda de Chardin

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Dr. Michal Altrichter, Th.D.

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedenou literaturu.

V Bílé Vodě 5. 11. 2014

Stanislav Kunc

Děkuji Doc. Dr. Michalu Altrichtrovi, Th.D. za odborné vedení práce, cenné rady a podněty. Rovněž děkuji všem, kteří se jakýmkoliv způsobem podíleli na korekturách textu. Vyjadřuji tímto vděčnost Bohu a všem svatým přímluvcům, kteří naslouchali mým prosbám.

OBSAH

	Úvod	5
1.	Lidská svoboda v Písmě svatém a svědectví Jana Pavla II.	6
1.1	Svoboda člověka ve Starém zákoně	6
1.2	Svoboda člověka v Novém zákoně	7
1.3	Překročit práh naděje	7
2.	Biografie	8
2.1	Dětství a gymnaziální studium	8
2.2	Řeholní charisma a studium u Tovaryšstva Ježíšova	9
2.3	V období 1. světové války	11
2.4	Dovršení studia 1919 – 1922	12
2.5	Roční pobyt v Číně	13
2.6	Vyřešení případu Teilhard	14
2.7	Ve stínu vyhnanství	15
2.7.1	Podruhé v Číně	16
2.7.2	Zpátky ve Francii	18
2.7.3	Afrika jako zastávka na cestě	19
2.7.4	Stále nechtěný domov	19
2.7.5	Malý velký svět	25
2.7.6	Cizinec ve vzdáleném i blízkém domově	28
2.8	U cíle všech cest	36
3.	Fenomenologie dějin	36
3.1	Hmota	37
3.2	Život	37
3.3	Člověk	37
3.4	Dnešní lidstvo	38
3.5	Konec dějin	39
3.6	Bod Omega	40
4.	Nový duch	42
4.1	Kužel času	42
4.2	„Kuželovitá“ transpozice činnosti	44
	Závěr	46

ÚVOD

Před mnoha lety jsem navštívil své rodné město a zúčastnil se nejsvětější oběti v kostele, který v mém mládí byl pro mě často místem modlitby, samoty, práce i přátelství s jinými lidmi. Při homílii zazněla tato slova: „Bůh není zcela všemocný. Jeho moc končí tam, kde začíná lidská svoboda“. To byl pro dlouhou dobu podnět k přemýšlení. Asi žádný pohled na duchovní skutečnosti naší doby se neobejde bez perspektivy hluboké svobody, která je údělem člověka.

Ve stejném kostele působil v době mého dětství mladý kaplan, který navštěvoval naši rodinu a byl vlastně přítelem všech. Tehdy, byla to padesátá léta, jsem se od něho poprvé dozvěděl o P. Teilhardovi de Chardin a jeho myšlenkách. Mládí bylo plné obdivu a nadšení pro vše nové. V té době jsem nemohl tušit, jak rozporuplné postavení v církvi má otec Teilhard. Pro nedostatek literatury i kontaktů s věřícími intelektuály jsem v době totality vnímal téměř výhradně jen zastánce Teilhardových myšlenek a případné námitky jsem nebral příliš vážně. Tím hůř jsem nesl pozdější nápor suverénních autorit razících hesla „ruce pryč od Teilharda nechcete-li riskovat svou věčnou spásu“. Pak nadvláda sebejistých zeslábla, a možnosti nového, rozsáhlejšího poznání problémů naší doby v díle světoznámého jezuita byly již bez výstrah rozšířeny.

Dnes široká fronta uznávaných myslitelů nachází vzácné hodnoty v díle i samotném životě otce Teilharda. Jednou z těchto hodnot je výše zmíněná svoboda. Jestliže člověk vnitřně svobodný usiluje o pravdivé poznání tajemství Boží skutečnosti, může se na této odvážné cestě mýlit, může být nepochopen, odsuzován a také klesat pod tíhou břemene. Ale není možné pominout, že při hlubokém spojení s Bohem, každá snaha, každý boj o nové pravdivé poznání, výstup na vyšší stupeň doposud nepochopeného ale reálného, se líbí Bohu. Tak o tom svědčí Písmo svaté.

Na tomto místě je zapotřebí se zmínit, že vnitřní svobodu doprovázejí nečekané paradoxy, ať už skutečné nebo zdánlivé. Týkají se nejen samotného P. Teilharda de Chardin, ale i příkladů ze Starého a Nového zákona, a možná, i naší osobní zkušenosti. Zdá se mi, jakoby paradox byl položen do základů celoživotního úsilí otce Teilharda. Vědec světového jména, který musí používat kritické myšlení na každém kroku, přináší jen kladný pohled na svět, hmotu, člověka, mezilidské vztahy a samozřejmě vztah Boha a člověka. Tak se dostáváme k paradoxu naše vlastního života. Cožpak jsme nepřijali evangelium? A není evangelium radostnou zvěstí? Není Bůh garantem naší víry a tedy i naší svobody? Proč jsme v oné svobodě stačili vyprodukovat tolik negativního? Zkušenost Pierra Teilharda de Chardin je jako jemný vánek, v němž lze mít jistotu přítomnosti Nejvyššího.

1. LIDSKÁ SVOBODA V PÍSMĚ SVATÉM A SVĚDECTVÍ JANA PAVLA II.

Stěží najdeme spolehlivější potvrzení lidské svobody než to, které je uvedeno v Písmě svatém. Písmo nemůže být oceňováno jen pro svou moudrost věků, ale především jako sdělení toho, co Bůh oznamuje každému člověku všech dob, počínaje dobou starozákonní. V průběhu dějin bylo vytvořeno mnoho filosofických systémů a teorií, protichůdných tvrzení a pochybností. Pro nás mají nejvyšší hodnotu myšlenky světce naší doby, papeže Jana Pavla II. Jeho slova plně potvrzují vše, co je uvedeno v Písmě svatém.

1.1 Svoboda člověka ve Starém zákoně

Starý zákon je plný příkazů, zákazů, nařízen a varování, ale také cenných příslibů a splněných předpovědí. Tedy dostatek prostoru pro vlastní rozhodování. Mimořádné místo má poměrně krátké sdělení popisující Jákobův zápas s Bohem v knize Genesis. Je překvapující, že již na počátku Písma svatého je tak výrazně poukázáno na lidskou svobodu.

Když Jákob převedl všechny přes potok, zůstal sám. Někdo s ním začal zápasit, ale nemohl ho přemoci ani se vymanit z jeho sevření. Z vítězného boje si Jákob přál získat požehnání. Bylo mu nejen požehnáno, ale dostal mnohem více: „*Nebudou tě už jmenovat Jákob (to je Úskočný), nýbrž Izrael (to je Zápasí Bůh), neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls.*“ Gn 32,29 A další odměna, o které mluví Jákob: „*Viděl jsem Boha tváří v tvář a byl mi zachován život.*“ Gn 32,31 Ze síly nejdříve anonymní byl rozpoznán Bůh, který by nemohl být přemožen, kdyby sám nechtěl, svou „slabostí“ ukázal člověku velikost jeho svobody. Bůh oceňuje snahu o přízeň, o požehnání. Je to žádoucí plod svobody.

Nemůžeme vynechat jednu důležitou událost. Jákob byl při boji zraněn. Co to znamená? Že by utrpení bylo průvodním jevem všech budoucích bojů? Nebo máme chápat zranění Bohem jako zvláštní znamení velikosti, ke které byl člověk povolán? Není tento paradox svobody až příliš krutý pro člověka, který je ve svých ušlechtilých snahách opakovaně izolován, svazován, vytěsňený na okraj společnosti, které miloval?

1.2 Svoboda člověka v Novém zákoně

Průzračným způsobem je ukázáno na příčiny a důsledky svobody v Matoušově Podobenství o hřivnách. Srov. Mt 25,14-30 Před odjezdem na cestu svěřil pán služebníkům svůj majetek. Protože znal jejich schopnosti, předal jednomu pět hřiven, druhému dvě hřivny, třetímu jednu hřivnu a odcestoval. Povšimneme si, že neudělil žádné příkazy, jak mají s majetkem zacházet, vše zůstalo na svobodném rozhodnutí každého z nich. První dva služebníci začali podnikat a získali jednu tolik, než jim bylo svěřeno. Třetí s jednou hřivnou přijaté bohatství ukryl a nezískal nic navíc. Po delší době se pán vrátil a hodnotil jejich jednání. Pochválil a odměnil služebníky, kteří přinesli zisk. Ve skutečnosti však nešlo o majetek, hřivny byly služebníkům ponechány. To podstatné byla věrnost, snaha napodobit a následovat pána. Ale tato vlastnost chyběla třetímu služebníku. Pokusil se o výmluvu: „*Bál jsem se, a proto jsem šel a ukryl tvou hřivnu v zemi.*“ Mt 25,25 Jenže výmluva ho právě usvědčila z lenosti. Hřivna byla odňata a služebník potrestán. A co se dělo s hřivnou špatného služebníka? Byla dána tomu, který měl deset hřiven. „*Neboť každému, kdo má, bude dáno a přidáno; kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má.*“ Mt 25,29

Příklad z evangelia poukazuje na to, že jsme lidé obdarovaní svobodou a určitými schopnostmi (hřivnami) přetvářet svět v hodnoty vyšší a vznešenější, byť by to byla jen sklenice podané vody. Významným okamžikem je pochopení, že je nutné změnit anebo zachovat kladný postoj k našemu Dárci. To je ona *věrnost*, která z nás činí služebníky *dobré*. Služebník s jednou hřivnou měl negativní pohled na svého pána, a proto byl vzdálen věrnosti. Uvržení do temnot se jeví jako příliš krutý trest. Vždyť majetek nezpronevěřil! Je to jen zdánlivý paradox. Ta hrozná chyba spočívala v tom, že špatný služebník byl neúčinný. Nejenže nic nezískal, ale navždy promarnil svou příležitost. A svoboda je jedinečnou příležitostí pro každého.

1.3 Jan Pavel II. o svobodě člověka v knize Překročit práh naděje

Písmo svaté promlouvá o lidské svobodě nepřímě. Slova světce naší doby Jana Pavla II. jsou již přímá a jednoznačná. V knize Překročit práh naděje, kapitole 11., s názvem „Boží bezmocnost“? se uvádí: „Ano, v určitém smyslu můžeme říci, že *Bůh chtěl být ‚bezmocný‘ před lidskou svobodou.* A lze také říci, že Bůh platí za velký dar, který dal bytosti stvořené *,ke svému obrazu a podobě‘*

srv. Gn 1,26. Důsledně si za tímto darem stojí.⁴¹ V dalším se pojednává o lidském soudu Boha. Vzhledem ke svobodě je to ovšem soud člověka nad sebou samým. Ale nás zajímá opačný pól poznané svobody, tj. oslava Boha, boj o poznání, přiblížení, proniknutí k tomu, co ještě nebylo pochopeno a přijato.

2. BIOGRAFIE

Životopis Pierra Teilharda de Chardin by se dal také nazvat – jak zapouští svoboda kořeny v srdci člověka. Na jedné straně vášnivé zaujetí pro hmotu tohoto světa, na druhé straně plné přijetí světa nadpřirozeného se všemi závazky z toho plynoucími. Adekvátní propojení obou světů bylo možné jedinému člověku, který byl proto povolán. Co vše vyžaduje povolání k novým cestám dosud neobjeveným? Tělesné zdraví, duševní harmonii, železnou vůli i citlivost, intelektuální schopnosti, invenci s představivostí. Musí tu být příznivá shoda okolností od narození až do poslední stránky života. K této Boží přízni patří vlastní rodina, učitelé, profesori, spolubratři i představení, přátelé (i přítelkyně), teologové . . . tu řadu není možné ani úplně vyjmenovat. Žádné „curriculum vitae“ nemůže zůstat jen v rovině pozitivního. Oficiální představitelé katolické církve se postarali o zákaz pro každé veřejné působení spojující vědu a teologii, rozum a víru. Nedostatek argumentů nevalil. Lze chápat, že většina strážců osvědčeného učení cítila potřebu obhajovat staré pozice za každou cenu. Je otázkou, zda cena nebyla příliš vysoká, a kdo na ni doplatil nejvíce.

2.1 Dětství a gymnaziální studium

Marie-Joseph-Pierre Teilhard de Chardin se narodil 1. května 1881 na Sarcenatu, v horské oblasti Puy-de Dome, kraji Auvergne. Jeho matka přivedla na svět jedenáct dětí, z nichž s postupujícím časem zůstali na živu jen čtyři. Byla to hluboce zbožná žena. V náboženské výchově byla v rodině vůdčí osobností. Dcera Françoise se stala řeholnicí, druhá invalidní Marguerite -Marie předsedkyní Katolické jednoty nemocných, Pierre – proti očekávání rodiny – vstoupil do řad Tovaryšstva Ježíšova. Ani otec rodiny Emmanuel Teilhard de Chardin nezůstal při výchově rodiny pozadu. Předával dětem lásku ke krásné literatuře a přírodě živé i neživé. Zde můžeme sledovat počátky celoživotních zájmů malého Pierra. Vždyť tohle dítě velmi často chodí a hledá v zemi kameny, kov, minerály. Je to zvláštní a trvalé zaujetí. Sám v pozdějších

---

1 JAN PAVEL II., *Překročit práh naděje*, s. 74.

letech píše: *Z těchto prvních kontaktů s ‚esencí‘ světa tryskal a rostl celý můj vnitřní život*, říká Teilhard a dodává: *Vlastně jsem se i na nejvyšším stupni své duchovní dráhy cítil ve svém živlu pouze tehdy, když jsem byl ponořen do oceánu hmoty (...).*² Máme-li celkově charakterizovat rodinu, můžeme říct, že patří mezi provinciální aristokracii s úctou ke svým tradicím. Zapadá do tradičního katolického prostředí 19. století a je vzdálená moderním myšlenkovým proudům své doby.

V roce 1892 odchází Pierre do jezuitské koleje ve Villefranche-sur-Saône. Humanitní studia trvala šest let. Byla orientována literárně a poskytla dobrou klasickou formaci. Mladý student byl ve všem první s výjimkou jediného předmětu, a tím bylo náboženství. To ale neznamenalo, že by byl méně zbožný či vlažný ve víře. Právě naopak. Před maturitou napsal svým rodičům o přání vstoupit mezi jezuity. Po ukončení zkoušek se stává bakalářem filosofie. Protože se jevil otci jako velmi unavený, byl přinucen k ročnímu odpočinku.

2.2 Řeholní charisma a studium u Tovaryšstva Ježíšova

Pevné rozhodnutí pro řeholní život bylo potvrzeno v březnu roku 1899. Pierre Teilhard de Chardin se stává novicem Tovaryšstva Ježíšova v Aix-en-Provence. Období noviciátu trvá dva roky. Je naplněno intenzivním duchovním životem spojeným s prohlubováním lásky k Ježíši Kristu. Další úsek studia zvaný juvenát je věnován tříleté výuce literatury. Potom nastupuje tříleté období scholastické filosofie. Absolventy pak čeká praxe na gymnáziích. Posledním úsekem vzdělávacího programu jsou čtyři roky teologie. Ty otevírají dveře ke kněžskému svěcení. Teilhard byl vysvěcen dne 24. 8. 1911. V následujícím roce je definitivně přijat do Tovaryšstva Ježíšova.

Dlouhá doba studia byla poznamenána nepříznivým politickým vývojem pro církve i kongregaci. Jezuité otevírají své domy v cizině, zvláště v Anglii. Studium scholastické filosofie absolvoval Teilhard v Sussexu, na Ore Place, poblíž Hastingsu. Zato gymnaziální praxe ho přivedla do Káhiry. Nemohl tušit, jakým zvláštním údělem se pro něho Orient stane. Byl unesen krásou a rozmanitostí přírody i krajiny, v níž objevoval stále něco nového. Vypadalo to, jako by zde byla připravena půda pro sjednocení Hmotného a Duchovního,³ tedy toho, co tak hluboce prožíval a zač byl tvrdě odsuzován. Přitom si velice dobře uvědomoval své vnitřní spojení s křesťanstvím v zemi, která ještě křesťanskou nebyla.

---

2 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 21.

3 Velká písmena se v díle Teilhardově píše nikoli z důvodů zbožnění v panteistickém smyslu, ale z důvodu, že sám Pán je přetváří jako budoucí součást Nebeského Jeruzaléma (tedy s úctou k Božímu dílu).

S odstupem času nás zajímá, jaké bylo vlastně studium otce Teilharda, a jaký byl postoj vedení a představených k jeho samostatnému způsobu myšlení a specifickým zájmům? Teologie byla vyučována na vysoké úrovni a vynikajícími profesory, ale byl opomíjen zájem o moderní problémy. Byl uznáván jen doslovný výklad bible, náboženský smysl šel stranou. Dogmatiku vnímal Teilhard jako „chladnou scholastiku“. V důsledku toho neměl zájem o Starý zákon, znalost Nového zákona nebyla úplná. Církev se na svou obranu uzavírala do sebe. Je pochopitelné, že těmito okolnostmi byl Teilhardův život trvale poznamenán. Musíme ocenit postoj jezuitů, jak ho popisuje Émile Rideau v knize *Myšlení Teilharda de Chardin: Teilhard byl od začátku a trvale povzbuzován, aby šel za svým vědeckým povoláním. V tradicích Tovaryšstva to sice nebylo nic mimořádného, ale v té době to bylo dost vzácné. Vědecké povolání bylo považováno mnohem spíše za službu Církvi a za prostředek misijní expanze než za nezištný příspěvek k lidskému úsilí.*⁴

V době scholastikátu získal Teilhard přítele na celý život. Byl jim spolubratr v noviciátě August Valensin, člověk vynikajícího ducha, později profesor filosofie na univerzitě. Stal se oporou při řešení důvěrných otázek, které vyžadují účast chápajícího člověka. Pomohl navázat kontakt s filosofem Mauricem Blondelem, který významně ovlivnil Teilhardovo myšlení. Ve stejné době poznal *Apologii*, kterou napsal kardinál John Henry Newman. Je to důležitý milník při získávání vlastní jistoty. *Newman připouští vývoj přímo uvnitř pojetí křesťanské víry i v interpretaci Písma. Tvrdil, že nestačí víru přijímat, je nutné ji promýšlet, rozvíjet, zpracovávat rozumem. Není antagonismu mezi vírou a rozumem; tmářství nikdy nesloužilo duchovní části člověka. Teilhard se napojí na týž myšlenkový zdroj, když bude slavnostně zdůrazňovat povinnost vědeckého bádání, nutnost přijmout evoluci, a to i v našem vnitřním životě, jinak duchovně zahyneme.*⁵ Další důležitý vliv přineslo dílo Henriho Bergsona *Vývoj tvořivý*. Zde ale Teilhard nachází hranici, po kterou může s Bergsonem souhlasit. Není pro něho přijatelný Bergsonův dualismus, protože je přesvědčen o možnosti spiritualizace hmoty. Ve svém mládí byl vyučován o zásadní rozdílnosti mezi duchem a hmotou. Jako poslušné dítě opakoval to, co po něm bylo vyžadováno. Vnitřně však nebyl přesvědčený o pravdivosti těchto autoritativních výkladů.

Po teologii následují další roky studia. Tentokrát je to Muzeum přírodní historie v Paříži. Předmětem studia je paleontologie. Současně na Katolickém institutu sleduje kurzy geologie. Seznámí se s abbém Henrim Breuilem a pod jeho vlivem se trvale zaměřuje na prehistorická bádání.

---

4 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 27.

5 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 30.

2.3 V období 1. světové války

Na krajní vypětí, nebezpečí a hrůzy války nemohl být Teilhard vůbec připraven. Proto ji nazval „křest skutečností“. V prosinci 1914 byl odveden a poslán k oddílu zdravotníků do Vichy. Přál si, aby byl poslán na frontu. Dostal zařazení jako nosič raněných, protože kněžské svěcení bylo překážkou pro přímou účast v bojích. Přitom se vzdal všech výhod, které mohl získat jako kněz. Chtěl být plně účastný na útrapách, které museli prožít vojáci jeho regimentu. Při bojových akcích se jevil jako ten, kdo nezná strach. Přes neustálou střelbu odnášel raněné a přinášel naději pro záchranu životů. V té době si Teilhard zapsal: *Plnost života v těchto dnech, kdy jsem měl, vyvíjeje nějakou iniciativu, přitáhnout mrtvolu četaře, který právě když se zvedla mlha, upadl do železných drátů, sundat z odvalu raněného domorodého pěšáka, vytáhnout z pobořeného bunkru těla, o nichž mi tvrdili, že se vytáhnout nedají.*⁶

Teilhard neuměl odpočívat. V každé volné chvíli psal do svého Deníku (během války 400 stran), mnoho dopisů, koncepty dvaceti esejí, takže se zdálo, že jeho duševní a duchovní energie je nevyčerpatelná. Nevyhýbal se ani kněžské službě. Všude, kde procházel jeho pluk, přispívá k životu venkovských farností. Pokud najde farnost bez kněze, bez váhání nahrazuje chybějící pomoc. Nebere v úvahu, že musí existovat hranice lidských sil a možností. A tak v červnu 1915 prožívá těžkou depresi (stav naprosté vyčerpanosti), kterou nazývá „přerušení životní síly“. Uvědomuje si, že nás mohou zasáhnout choroby, které podlomí *zdroj aktivity a víry*.⁷ Podobné duševní stavy zakusí Teilhard několikrát v životě, kdy úplně ztratí pocit vnitřní opory. Nepříznivé přechodné stavy pomíjejí, a opět se vrací schopnost přizpůsobit se všem tvrdým životním podmínkám, tělesným i duševním.

V dubnu roku 1916 posílá Teilhard své sestřenici první esej nazvanou *Život vesmíru*. Za okolností, kdy byl obklopen utrpením a smrtí, rozepisuje se o lásce k přírodě, její nevystižitelné kráse i potřebě zachovat cit pro vědomí, že jsme součástí Těla Kristova. Potřeba napsat uvedené myšlenky byla diktována neustálou hrozbou konce vlastního života. Později se k textům z období války vrátí. Velkou pozornost upoutaly ještě další dva: *Stesk po frontě a Velká Monáda*. Své sestřenici Marguerite Teillard-Chambonové adresuje převážnou část korespondence. V Deníku často cituje její slova. Podle všeho byla pro něho významnou oporou v nejtěžších chvílích. Mezi nimi vznikl podle všeho silný citový vztah, který vedl k úvahám o lásce a čistotě, o lásce ke světu a

---

6 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 40.

7 *Tamtéž*, s. 38.

Bohu. Rozhodně nezastával tradiční postoj k ženám v životě duchovních osob. Svého zařazení v církvi si byl plně vědom. Využil volna u pluku a dne 26. května 1918 skládá slavné řeholní sliby u jezuitů v Sainte-Foy-lés-Lyon, tj. doživotně zachovávat chudobu čistotu a poslušnost. K tomu dodal: *Složím slib chudoby: nikdy jsem nechápal lépe, do jaké míry mohou být peníze mocným prostředkem k Boží službě a oslavě. Složím slib čistoty: nikdy jsem nechápal lépe, do jaké míry se mohou muž a žena doplňovat, aby se pozvedli k Bohu. Složím slib poslušnosti: nikdy jsem nechápal lépe, do jaké míry nás Bůh činí ve své službě svobodnými.*⁸ Pro Teilharda je tedy život víry ve znamení svobody a poslušnosti.

Válka byla důležitou etapou duchovní cesty. Odráží se v textu *Duchovní moc hmoty*. Je podivuhodné, jak Teilhard přijímá Hmotu jako „živnou látku Ducha“ i s jejími negativními stránkami. *Vždyť právě ona kdysi kolébala tvé nevědomí; ona tě donese až k Bohu!*⁹ Kněz, řeholník, osoba hluboce duchovní se vrhne na cestu, která je nejvýš riskantní a přináší nejedno utrpení. Jde o hodnoty nejvyšší! Vždyť prožil válku. Stál tváří v tvář smrti.

Teilhard byl demobilizován 19. března 1919. O dva roky později byl jmenován rytířem Čestné legie jako: *Elitní nosič raněných, který se po celé čtyři roky války v poli zúčastnil každé bitvy, každého boje se svým plukem a žádal, aby mohl být na blízku mužům, s nimiž nepřestával sdílet únavu a nebezpečí.*¹⁰

2.4 Dověšení studia 1919 – 1922

Po válce už nic nepřekáželo v pokračování přerušeno studia. Cíl byl jasný: licenciát z geologie, botaniky a zoologie. Pak se úsilí zaměří na získání doktorátu, jehož tématem jsou savci z doby nižšího eocénu. Využívá nálezů archeologických vykopávek uložených v muzeu v Remeši. nezanedbává ani výpravy do terénu v okolí města. V březnu 1922 získává doktorát s čestným uznáním. Jeho vědecké kvality jsou oceněny profesorem Godefroyem a získává místo na katedře geologie v Katolickém institutu.

Po vědecké linii není možné odmítat evoluční teorie. Teilhard byl zaměřen na přírodní vědy. V církvi převládá přesvědčení, že evoluce je v příkrém rozporu s některými dogmaty. Tak se rýsuje konflikt, mezi hierarchií a odpovědností vědce. Teilhard chce jít důsledně za tím, co poznává jako

---

8 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 50.

9 *Tamtéž*, s. 49.

10 *Tamtéž*, s. 39.

pravdu. Dává to najevo hned ve dvou spisech, a to z roku 1920 s titulkem *Pád, vykoupení a geocentrie*, a z roku 1922 *Poznámka k některým historicky možným představám dědičného hříchu*. Musel to být právě on, kdo zároveň tušil, že rozhodující většina církve není schopna chápat a také nic měnit na postojích minulosti. *Domnívám se, že církev je ještě dítě. Kristus, z něhož žije, je nezměrně větší než si církev vůbec dokáže představit. A přece, za tisíc let, kdy bude pravá tvář Kristova trochu více odhalena, budou věřící té budoucí doby stále ještě bez váhání odřikávat Krédo.*¹¹

2.5 Roční pobyt v Číně

V čínském městě Tianjinu, blízko Pekingu, působil v jezuitském misijním centru Emile Licent, doktor věd, geolog, přírodovědec, etnolog. Pro své badatelské nálezy vytvořil malé muzeum a objevené fosilie zaslal pařížskému muzeu. Fosilie byly předány ke studiu Teilhardovi. Brzy se oba jezuité seznámili a otec Licent pozval svého spolubratra do Číny. Pod záštitou muzea v Paříži byla vytvořena roku 1923 „Francouzská paleontologická mise.“ K nelibosti svého hostitele navázal Teilhard kontakty s vědeckými týmy Švédska, Spojených států a Číny v Pekingu. Tak si vytvořil důležitou základnu pro své budoucí plány právě v tomto městě. V záplavě nepříznivých pocitů ze starého světa dostává pomocnou ruku od nového přítele skotského geologa Georga Barboura. Vzniká přátelství na celý život. Barbour byl znalcem čínského prostředí a doporučil nejpotřebnější krok – vytvořit čínské jméno. A tak pro Čínu se jmenuje: *Teh Jeh Thin – lze přeložit jako otec Ctmost Úsvitu*.¹² Obdivuhodně výstižné! Teilhard nikdy čínštinu nestudoval, považoval svůj pobyt za přechodný a krátkodobý.

V červenci uspořádá se svým spolubratrem Licentem výpravu do Ordos – na planinu v západním Mongolsku. Byla úspěšná. Objevili velké množství lidských fosilií z paleolitického období, cenné nástroje a další stopy z uvedené doby. Prozkoumali pásmo 350 km severně od Himaláje. Vědecký přínos byl obrovský. Byl spojen se ziskem duchovním. ... *je pouze jediná operace, která se na světě právě provádí a ta jediná může ospravedlnit naši činnost: uvolnění něčeho z duchovní skutečnosti prostřednictvím životního úsilí ....*¹³

---

11 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 55.

12 *Tamtéž*, s. 58.

13 *Tamtéž*, s. 61.

Místo objevů Ordos – nekonečná step – je příležitostí k prožívání nekonečné svobody. Je také místem nového zrodu *Mše za Svět*, mše bez chleba a vína. Její první podoba byla vyslovena již na frontě v době války. Není to jen báseň. Mnohem víc! Je to skutečné slavení ve chvíli, možná jedině krátké chvíli, skutečného setkání s Bohem.

V dubnu 1924 se vydává Teilhard s otcem Licentem na další expedici. Tentokrát do pouště Gobi. Cestou obdivuje divokou krajinu, prochází kolem lámaistických klášterů a hromad kamení, které byly vybudovány jako oltáře mongolských věřících a zároveň orientační body. Tato druhá výprava nepřinesla žádné významnější objevy. Teilhard si uvědomuje, že i paleontologická bádání jsou pouhým hledáním toho, co vede k budoucí spiritualizaci člověka. Odmítá být jen sběratelem pozůstatků minulosti. To, oč nejvíc běží, je naše lidská budoucnost.

Teilhardovo chápání Číny se vyvíjelo a pochopitelně dosahovalo změn. Setkání s novými lidmi přinášela stále nová obohacení dosavadního pohledu na střet kultur. V belgické misií Ningxia na Žluté řece se seznámil s misionářem otcem Schramem. Byl znalcem Tibetu. Pomohl mu vniknout do světa buddhistického mysticismu. Buddhismus byl nový námětem na přemýšlení o možnostech sblížení s katolickým náboženstvím.

Z daleké země vede Teilhard korespondenci se svou sestřenicí Marguerite a novou přítelkyní, feministkou Léontine Zantou. Tento styk s vlastní je slabou náhradou za samotný život v Paříži. Pobyť v Číně se stává utrpením z osamělosti a nemožnosti přímých kontaktů s mysliteli domova, kteří tvořili lidské zázemí potřebné pro každou hledající osobnost postupující vpřed. V září se dočkal šťastné chvíle, kdy vyplouvá ze Šanghaje do Evropy. Posledním přístavem je Marseille, odkud vede cesta do Paříže.

2.6 Vyřešení případu Teilhard

Jakob ve Starém zákoně byl ve své svobodě nucen bojovat. Přes vítězství i nové, lepší jméno, si odnášel zranění na celý život. Byla to zkušenost starověkých pisatelů, že utrpení a bolest je nedílnou součástí každého daru svobody?

Ihned po návratu je Teilhard nucen k cestě do Lyonu za provinciálem jezuitů. Kamenem úrazu byly Teilhardovy myšlenky o prvotním hříchu. Dostaly se do rozporu s dosavadní církevní naukou a tudíž byly vnímány jako vážné ohrožení tradice ve všech jejích souvislostech. Kněz a vědec byl

přinucen k podpisu, že nikdy nezpochybní posvátné učení církevních otců. To znamená, že musel ukončit teologická bádání v ožehavé oblasti evoluce a také již nemohl přispět na pomoc nikomu, kdo by potřeboval nalézt východisko z krize nového poznání. Teilhard se dostal do konfliktu se svým svědomím.

I po této události nic nebránilo Teilhardovi, aby se věnoval pedagogické činnosti. V Paříži vyučoval zejména na Katolickém institutu. Mimořádné zaujetí vyvolal duchovní výklad knihy André Gidea s názvem *Pozemské potraviny*. Toto dílo se stalo vysoce kontroverzní. Takové snahy nemohly přinést žádné sympatie ze strany představených. Muž vědy a víry neměl smysl pro taktiku a strategii společenského charakteru. Vedl pravidelné rozhovory se svým přítelem Edouardem Le Royem, profesorem filosofie na Francouzské koleji, jehož dílo *Dogma a kritika* se dostalo na index. Profesor Le Roy byl blízkým přítelem na celý život. Všude se vyskytovali bdělí zastánci pravé neomylnosti, a tak jim nemohlo uniknout, že Teilhard vede časté rozhovory s lidmi na okraji církve, s agnostiky či příznivci svobodného myšlení. Církevní hierarchie se obávala nebezpečí, že aktivity zastánců evoluce by mohly vést ke zneklidňování věřících v některých zásadních otázkách víry. Nová vize křesťanství se stávala příliš přitažlivou a zároveň nepřijatelnou pro starý způsob myšlení. Teilhard byl požádán svými představenými, aby zanechal vyučování na Katolickém institutu a opustil Francii. Měl povoleno publikovat jen vědecká díla.

Zcela zákonitě pak následovala hluboká vnitřní krize. Změnil se vztah k vlastnímu řádu i církvi. Jsou pochopitelné pochybnosti o povolání i slibu poslušnosti. V životě se snažil o odmítání formalismu, který blíže charakterizuje jako *falešné zmechanizování ducha*, a tím byla loajalita vůči představeným chápána jako první z Božích přikázání. Nyní byl nucen se smířit s tím, že se musí stát obětí nepřijatelného, má-li zachovat věrnost Kristu jako hodnotě nejvyšší. Ona věrnost navždy podepřela sílu Teilhardových myšlenek. Ani mnozí kritizující přátelé neměli tušení, že Teilhardova poslušnost, jakkoliv se proti ní vnitřně vzpíral, měla závažnou spojitost se skutečnou svobodou, ke které byl povolán. Kdyby Teilhard zůstal jen vědcem, jak by si to mnozí přáli, nemohl by být tou duchovní autoritou, která pomáhá mnoha věřícím až do dnešních dnů.

2.7 Ve stínu vyhnanství

Duševní utrpení, které Teilhard prožíval, bylo zřejmě příčinou mnoha zvláštních postojů a jednání, které nás mohou překvapit. Krušná ozvěna slova exil jako by provázela jezuitu na každém

kroku. I lidské síly mají své hranice. Ostatně žít ve vyhnanství a neznat časová omezení, znamená trvalý odsun na okraj blízké společnosti. Teilhard trpěl úzkostnými stavy, a ty ho provázely už navždy. Ale přitom neztratil nic ze svých pozitivních duševních vlastností: *Určitá duševní lehkost a pružnost mysli u tak vjemového člověka nemohla být pouze výsledkem křesťanského stoicismu, ale představuje opravdový rozměr jeho spirituality a mystiky.*¹⁴ Svůj vnitřní stav popsal v dopise adresovaném své sestřenici. Cítí prudké stárnutí, úbytek invence i těch pocitů, které ho doposud zaplavovaly. Lesk hmoty a radost z jejího kouzla vystřídala temnota. A přece zůstává víra v *‘úžasnou hudbu věcí’*.

2.7.1 Podruhé v Číně

Bohu záleží na každém člověku a tím více na jezuitovi velkého srdce. Na palubě lodi směřující do Číny cestovali dva mimořádní lidé, manželé Armgart a Henry de Monfreid. Teilhard navázal s nimi pevné přátelství. Oba muži byli zaujati pro život i nekonformní společenské postoje. Vedli spolu takřka nepřetržité rozhovory až do cíle cesty obou manželů v Etiopii. Oba se například zabývali otázkou, zda lidé ze Západu jsou schopni pochopit mentalitu Afričanů a jaké budou dopady přinášené civilizace. Přátelství bylo významnou pomocí pro Teilharda v počátečních chvílích exilu. Přivítal pozvání do Etiopie, kde se mu nabízela možnost pracovat na vykopávkách, které měly, jak se později ukázalo, důležitý význam pro paleontologii. Jenže přítel našeho jezuitu získával majetek obchodem se zbraněmi, hašišem a možná i s otroky. Teilhard nebyl schopen uvažovat o negativních stránkách člověka a už vůbec si nepřipustil, že by někdo blízký mohl mít vážné charakterové nedostatky. Důvěra v pravdivost a vysokou hodnotu přítele byla nezlomná.

Po třech měsících plavby dne 10. června 1926 se Teilhard dostává do Tien-Tsinu, ve kterém jezuité zbudovali muzeum. Setkává se tam s otcem Licentem, starým známým spolubratrem a spolupracovníkem na výzkumných cestách. Příchozí ihned přebírá úkol utřídit nalezené fosilie. Oba pak podnikají další expedice až na okraj čínského Tibetu a do východního Mongolska. Dopravním prostředkem jsou mezci, ubytování u místních obyvatel. Teilhard obdivuje klid lidí, kteří jsou vystaveni teroru lupičských band. Místní války často zabránili uskutečnit nebo dokončit vědecký program. Geologické nálezy se týkaly čtvrtohor. Přes nepříznivé podmínky dosáhli neústupní badatelé vědy obdivuhodných výsledků.

---

14 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 71.

Nepříjemné zimní období tráví Teilhard v Tien-Tsinu prací v muzeu, večery věnuje osobním spisům a korespondenci. Jde o činnost, která sice nebyla zakázaná, ale pro vládnoucí hierarchii zcela nežádoucí. A není divu. Ve světě, který je prezentován jako křesťanský, se jezuita 20. století dusí. Obrana určitého systému není katolická, ale spíše připomíná sektu. Jeho vize křesťanství vypadá jako *„osa pokroku“*, nikoliv *„pevně utvořený celek“*. Mnoha pomazaným hlavám musela naskočit husí kůže. Teilharda není možné umlčet ani ve vyhnanství. Korespondence prolamuje izolaci a udržuje spojení s Francií, s čímž vynálezci exilu nepočítali.

Po absolvování několika cest do střední Číny nastává období vzniku *Božského prostředí*, které její autor sám nazval jako *„malé duchovní pojednání“*. Dílo je označováno jako jedno z nejvýznamnějších mystických spisů 20. století. Tato *„esej o vnitřním životě“* může být významnou pomocí pro hledající a nejisté. Je ale nutné vzít v úvahu, že zde nemůžeme očekávat žádné rozhodující řešení v oblasti teologie či apologetiky. Čtenář může být pozván „jen“ k účasti na společné vizi. Z této vize dostaneme tu pravou, životodárnou závrat': Boží přítomnost všude, i v nejmenší části vesmíru, v našich skutcích a dokonce pasivitách. Jsme zváni k lásce ke světu, neboť *Nic není profánní.... Zkoumejme každou hradbu. Vyzkoušejme každou cestu. Propátrejme každou propast.*¹⁵ Silnou oporu pro své úvahy nachází Teilhard u apoštola Pavla. Nepřijímá příliš moralistické chápání Krista. Dává přednost lásce k tomu, co je blízko. Vždyť *Boží Království je uvnitř nás samých. Až se Kristus zjeví v oblacích, dá pouze najevo proměnu, která pod jeho vlivem pomalu probíhala v srdci lidské hmoty.*¹⁶ Lidstvo v procesu evoluce se účastní na konvergenci a sjednocování láskou. Každým úsilím se účastníme na pohybu, který vede hmotu ke spiritualizaci. Je tu také pojednání o tom, co nás zneklidňuje. Zlo, smrt, handicap, nehoda, nemoc, to vše nazývá jako *„pasivitu umenšování“*. Vyvrcholením našich umenšení je smrt. Člověk má velice cennou a tajemnou možnost aktivního přijetí Zla, které je své podstatě odvrácení od Zla k Dobru. Nebo-li odmítá se tu utrpení pouze pro utrpení, odmítá se tu kult utrpení, kterým byly zasaženy celé generace katolíků. Dále úžasná geneze věcí. Vše se stále tvoří, svět i Bůh, a tento proces ještě není dokončen. Je nutná věrnost Bohu. Existují totiž přechodné formy, které mohou klamat, ale my nesmíme polevit ve své spolupráci. Jsme tak vyzváni k odvaze. Konečně nás Teilhard upozorňuje na rytmus evoluce. *Všechno má svůj čas: je čas konání a čas strádání, je čas přilnutí a čas zřeknutí se.* Tento čas je nutno chápat, ne lineárně, ale ve soustředné spirále. Určitým středem meditace nad Zlem a smrtí je následující odkaz: *Vroucně milovat život v jeho vrcholech i prázdnotách.*

---

15 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 79.

16 *Tamtéž*, s. 80.

Do okruhu blízkých přátel otce Teilharda patřil vynikající teolog 20. století jezuita Henri de Lubac. U něj našel potřebnou teologickou kritiku. Tento spolubratr pochopil hloubku meditace o smrti. Je tu strach z fyzického zániku. Ale Teilhard rozeznává jiné druhy smrti, které jsou mnohem horší. Např. odosobnění v důsledku pohybů celého lidstva, nebo ztráta chuti žít.

Postupem času získával Teilhard větší vyrovnanost pro život v Číně. Jeho kroky směřují do Peking, který se stává mezinárodním centrem pro vědecké kongresy z celého světa. A právě této příležitosti využívá pro navazování nových a nových kontaktů a přátelství. Setkal se s členy *Geological Survey* a výjimečnými osobnostmi, mezi než patřil V. K. Ting, geolog, politik, doktor, vedoucí hnutí literárního obrození. Cílem hnutí bylo otevřít Čínu západní kultuře a zpřístupnit cestu ke vzdělání pro všechny. Noví přátelé přivedli ke zcela jinému pohledu na svou zem. Najednou uvěřil v naději pro Čínu, kterou viděl jen v temných barvách. Nemohl přehlédnout, že i zde je možno otevřít dveře pro novou evangelizaci. Díky Tingovi pochopil Teilhard lépe smysl Číňanů pro pragmatické a agnostické smýšlení. Rozhovory se staly rovněž skvělou přípravou pro budoucí myšlenky o východních spiritualitách.

V létě roku 1927 je uskutečněna nová expedice, tentokrát na severovýchod od pouště Gobi. Cílem je geologický průzkum krajiny. Vzorky kamenů a fosilií odesílá Teilhard do Paříže. Badatelská úsilí jsou narušována politickými nepokoji. Cesty podél Velké čínské zdi byly ovládnuty hordami lupičů. Za šťastné zakončení výpravy byli cestovatelé vděční vojenskému doprovodu.

2.7.2 Zpátky ve Francii

I když se pohled našeho vědce na Peking změnil k lepšímu, nemohl se zbavit touhy po Paříži. Možnost domlouvat se ve vlastní řeči, žít ve svém intelektuálním a duchovním domově, nebylo možné vytrhnout ze srdce a odložit. Tak se Teilhard ke konci srpna 1927 objevil Paříži. Navázal spolupráci s vědeckými časopisy a znovu vyučuje na École Normale, což nebylo zakázáno. Obohacuje se dalším přátelstvím s Paulem Valérym a Brunem de Solage, který se stává pro něho největší oporou uvnitř církve. Zde začíná psát dílo *Fenomén člověk*. Určitě nás nepřekvapí, že příkaz od řádu jezuitů k opuštění země nenechal na sebe dlouho čekat. S Francií se loučí v listopadu 1928 a míří znovu do Číny. Jenže pro tuto cestu platilo pozvání přítele Henryho de Monfreid do Etiopie. A Teilhard pozvání využil. Vždyť se také otevřela možnost nových výzkumů.

2.7.3 Afrika jako zastávka na cestě.

Být s přítelem, který mně hluboce rozumí a objevovat novou podobu Země, to byl lék pro duši, který potřeboval i tak duchovní člověk, jakým byl náš jezuita. Byl ubytován ve velkém domě na břehu Somálska, kde žil Monfreid se svou ženou Armgart a dětmi Amélií a Danielem. O šťastném životním období svědčí korespondence. Navíc má k dispozici vynikajícího znalce krajiny, který zná doposud neobjevené jeskyně. Členitost, bohatství a krása krajiny připomíná pozemský ráj. Tato Afrika jako by tvořila kontrast k chudobné krajině Mongolska. Divoká země svobody si podávala ruku s tím, kdo byl na nejvyšší míru naplněn touhou po svobodě.

Musel se tajit dech, když Teilhard vstupoval do jeskyně s nástěnnými malbami a množstvím paleolitických nástrojů. Tak začal výzkum a nové poznání východní Afriky z doby kamenné. Další vědecké výpravy nutně následovaly. Přítel Henry zavedl Teilharda do těch nejpodivuhodnějších míst, které byly na dosah, nebo bylo možné se k nim plavit v jeho plachetnici. Při dlouhých rozhovorech začal chápat a obdivovat věčné trvání a hodnotu lidské duše. Ocenil chápavý pohled svého společníka na druhého člověka a jeho lásku připomínající samotného Krista, ale též hodnotu poznání, že *duše v sobě uzavírá celý Vesmír*.

2.7.4 Stále nechtěný domov

V únoru 1929 nastupuje Teilhard opět na loď směřující do čínského Tien-Tsinu. Ani jeho vlastní pokoj v jezuitské rezidenci *Race Court Road* nezbavuje únavy z opakovaných neúspěchů o pochopení u svých spolubratrů. Definitivně ztrácí katedru geologie na Katolickém institutu v Paříži. Stále je odkládáno vydání knihy *Božské prostředí* a je nutné se pomalu smířit s tím, že za Teilhardova života vydána nebude.

Naštěstí jsou tu američtí, čínští a švédští přátelé a kolegové z *Geological Survey*. Dostal od nich pověření, aby převzal výzkum zkamenělých savců, což byla velká oblast vědy. Je korespondentem Národního výzkumného institutu v Nankinu a v Pekingu má svou vlastní kancelář. Je přizván k vykopávkám na kopcích Zhoukodian. Zde vápencová půda využívaná k pálení vápna obsahovala značné množství zkamenělin. Místo se proslavilo objevem lebky staré 500 tisíc roků. Tento historický nález byl článkem řetězu mezi člověkem a prehomidy.

V době zmíněných nálezů byl to právě Teilhard, kdo vedl studii vykopávek. Snad nemohl být nikdo povolanejší, než právě on. Bylo prokázáno, že tento předchůdce člověka – *sinanthropus* – byl schopen opracovávat kámen. Zrodil se tedy důkaz o tom, že evoluce je přírodním zákonem, který v plné míře platí i pro člověka. Do té doby totiž geologie nezahrnovala člověka do své vědecké oblasti. Nyní existoval důkaz, že člověk je pozemský fenomén, a to bylo pro Teilhardovo myšlení rozhodující.

Přes blížící se půl století života účastní se vědec z řádu jezuitů několika badatelských cest po Číně. Jsou to vyčerpávající výpravy, bez dostatečné stravy a často v podmínkách nepříznivých, prudkých klimatických změn. Zájem o stále nová poznání ho žene bez přestání vpřed. Musíme obdivovat fyzickou i duševní odolnost, která není dána každému. Horší to bylo s osamělostí na duchovní cestě. Teilhard prožívá těžkou proticírkevní a snad i protikřesťanskou krizi. Trvalo několik měsíců, než se smíří s novým, modifikovaným pohledem na jezuitské a křesťanské základy. Přijímá nutnost vytrvat na místě, které mu bylo určeno. Zůstává důvěra v Bytí v osobě Ježíše Krista. Ale stěží se může zbavit beznaděje, do které ho uvrhl exil. *Víte, pořád nevím, kam mne život vede. Začínám věřit, že to tak bude stále a že mne smrt nalezne bloudícího, jak jsem stále žil. V podstatě si myslím, že bych tomu byl raději než se připoutat k falešné naději.*¹⁷

Teilhardova dobrodružství stále nekončila. Byl požádán, aby se zúčastnil transasijské mise automobilky Citroën. Byla plánována velká okružní cesta jako test pro nová pásova vozidla. Cesta byla rozdělena na dva úseky, které se měly spojit ve vysokohorském Pamíru. Jedna výprava projížděla přes Blízký východ, Irán a západní Indii, druhá vyjížděla z Pekingů přes pouště a stepi střední Asie, Xinjiang až do místa setkání v Kašgaru. Celá akce byla nazvána příznačně jako *Žlutá expedice*. Byla sice plánována na půl roku, ale ve skutečnosti trvala celý rok. O účast na ní měli zájem význační inženýři, vědci i umělci. Teilhard nejdříve propadl pochybnostem, zda vůbec bude mít při cestování čas na svou práci. Později přece jenom dal souhlas a vypravil se do New Yorku, aby mohl dohodnout všechny podrobnosti této dlouhé cesty. Byl překvapen, s jakou úctou ho Amerika přijala. Povzbuzen, dal se na zpáteční cestu přes Tichý oceán. Na lodi pracuje na dalším díle s názvem *Duch Země*. Bylo psáno pod vlivem všech setkání v Americe i dojmem z amerických velkoměst.

Žlutá expedice vyjela z Pekingů 6. dubna 1931. Po 150 kilometrech vznikla technická závada a karavana vozidel musí čekat na opravu. Přestávka není ztrátou času pro Teilharda. Využívá ji ke psaní geologických poznámek. Pak následuje obrovská mongolská step, skalnaté hřbety hor,

---

17 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 102.

lámaistické kláštery, poušť Gobi, písečné větry, gazely, divoké ovce. Pro Teilharda cenné geologické práce. V čínském Turkestánu zuří krutá válka. Expedice se musí zdržet. Po devíti dnech pokračuje v cestě. Na území Singiangu se karavana nepohne po dva měsíce z místa. Guvernér provincie zakázal odjezd. Nucené zdržení neznamena pro Teilharda ztrátu času. Naopak získává mnoho materiálu pro svou vědeckou disciplinu. Pro mystika je obohacem všchno, co se mu přihodí. Povolení k odjezdu nakonec dostanou jen čtyři vozidla. Jedním z vyvolených členů posádky bude i Teilhard. Dojemné setkání členů obou skupin se uskutečnilo v Aksu 8. října. Na zpáteční cestě je čeká opět nucený pobyt v hlavním městě provincie Urumči. Nevýhoda se stává brzy obrovskou výhodou. Několik členů výpravy dostane povolení k výzkumu mrtvých měst v poušti. Jeskyně s nástěnnými malbami ze 6. a 7. století našeho letopočtu jsou nejvyšší odměnou pro archeology, ale také geology a malíře. Desetidenní výprava v poušti byla jednou z nejcennějších vědeckých přínosů. Konečného cíle v Kaškaru se však nepodařilo dosáhnout. Teilhard byl tím připraven o výzkum mezi kontinentálními a mořskými formacemi. Přesto byl zisk z cesty obrovský.

Cesta zpátky vedla opět přes poušť Gobi. Silné noční i denní mrazy nutí techniky udržovat neustálý chod strojů. Únava, chlad a nuda drtily všechny účastníky. Ani hrozná pustina nabyla posledním místem utrpení a nebezpečí. O tento zvláštní konvoj projevily zájem ozbrojené bojůvky lupičů. Přes výstřely do vozidel vrátila se výprava do Pekingu bez zranění. Tato mimořádná expedice měla jednu pozoruhodnost. Nezúčastnil se jí jediný katolík, jediný věřící. Pro Teilharda duchovní samota. Přesto získal trvalá přátelství. A prvního dne roku slavil mši se všemi členy výpravy. Jeden z nich označil otce za *knížete církve a ducha expedice*. Onen duch nejen expedice, ale kněze, geologa, badatele se vyznačuje neustálým hledáním. Je to neklid vnitřního člověka směřujícího až k samým hranicím lidského myšlení.

Žlutá expedice nekončí svou cestu na území Číny. Má své pokračování ve směru na Hanoj a Indočínu. Pak nabírá zpětný kurs přes Siam, Barmu a Indii, dále přes Hamadan do Bagdádu a odtud do východního Bejrútu. V Tien-Tsinu se výprava rozdělí. Část nastupuje na loď, vedoucí výpravy G. M. Haardt se svými kolegy jedou přes Šanghaj do Hongkongu. Haardt onemocněl chřipkou a zápallem plic. Jeho organizmus trpící vyčerpaností nedokázal vzdorovat, a tak Haardt zemřel. Je pochopitelné, že smrt se dotkla všech. Teilhard píše o svém zármutku a bolesti, že nemohl doprovázet tohoto vzácného člověka v posledních chvílích života.

Nejen uvedená okolnost, ale i stálý kontakt s lidmi žijícími v nesmírné chudobě zasahovaly nitro jezuity. Prožívaný otřes způsobil hluboký obrat. Přesto, že dosáhl velkých úspěchů ve svém životě a těší se dobré fyzické kondici a zdraví, musí pospíchat. Má totiž stálý pocit, že slunce na jeho nebi se blíží k západu. Před vynikajícím znalcem geologie a paleontologie stojí země zaslíbená, kraj ležící na jihovýchodě od Shaanxi, který má pro vědecké poznání vůbec největší význam. Je nutné spěchat, protože zde hrozí zničující eroze. Výhodou je úzká spolupráce s přítelem a ředitelem *Geological Survey of China* Davidsonem Blackem. Sdíleli společný plán na výzkum rozsáhlého území mezi Žlutou řekou a Yangzi. Byly to doposud neznámé, těžko přístupné provincie. Pro Teilharda začíná tříleté období systematického bádání, které komplikuje nestálá politická situace i těžký přístup do zkoumaného terénu. Práci přeruší krátký pobyt v Paříži.

Utrpení z oficiálních postojů Říma se nemírní ale spíše nabývá na síle. Díla *Božské prostředí* ani *Duch země* nemají naději na vydání. Současně se dozvídá, že dvě filosofická díla přítele Edouarda Le Roye byla dána na index. To jej zasáhlo nejvíce, protože je považoval za rozhodující pro obnovu křesťanského myšlení. Není možné mlčet. Často se musí vracet ke slovu *svoboda*. Píše: *Předpokládám, že jsou ve světě lidé, jejichž povoláním je připravovat příchod trochu většího světla a svobody. Budou mít stále ostřejší povědomí o některých temnotách a některých druzích otroctví...* Řeknu vám, že ona opakovaná setkání spolu s posledními ohlasy na mé psaní ve mně probudily vášně (o níž jsem dosud nevěděl): osvobodit.¹⁸ Provinciální představený jezuitského řádu se pokouší intervenovat ve prospěch Teilharda. Snaha je marná. Řím je skálopevně přesvědčen o nebezpečnosti Teilhardových myšlenek a přitvrzuje. Vydává zákaz jakékoliv pozice, který by mohla být nabídnuta v Paříži. Myslitel nemůže změnit své myšlenky. Brání tomu psychické důvody i svědomí.

V létě 1933 přijímá Teilhard pozvání do Spojených států na XVIII. Mezinárodní geologický kongres. Setkává se s takovými přáteli jako je Davidson Black, Amadeus Grabau a George Barbour. Navazuje nové přátelství s mladým německým geologem Helmutem de Terra, který se později stane spolupracovníkem. I tato druhá návštěva byla významným osvěžením. Teilhard vidí USA jako zemi velkých lidských možností dávající se do pohybu společnou silou.

A opět setkání se smrtí, jen několik měsíců po návratu ze Spojených států. Tentokrát blízkého přítele a spolupracovníka. Davidson Black zemřel uprostřed práce u stolu v laboratoři. Zásah byl příliš silný. Vždyť spolu uskutečňovali mimořádně důležitý plán. Do čela *Geological Survey of China* byl zvolen německý vědec doktor Weidenreich.

---

18 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 120.

Blackovy snahy budou přece jen uskutečněny. Na jaře 1934 byla zorganizována expedice do centrální Číny. Účastníci Teilhard, George Barbour a doktor Young byli připraveni na tvrdé podmínky cesty. Nekonečné kilometry pěšky, někdy na nosítkách, jindy ve člunu nebo parníku, výstupy k vysokým hřebenům a zpět lodí až do přístavu Hangzou. Měsíc po návratu do Pekingu se vydává Teilhard s Barbourem na novou, ještě náročnější cestu. Cílem je provincie Sichuan. Musí projít všechna místa s nálezy fosilií a prostudovat geografické a klimatické prostředí sinanthropa. Dobrodružná cesta po řece Yangzi, tajemné útesy, nedostupná obydlí, svatyně, hroby. Všechna nalezená bohatství badatelů nelze vyjmenovat. Přes zákaz další cesty dostanou se do cíle, jímž je město Chengd. Zde končí civilizace a začínají nebetyčné hradby hor. Do Pekingu se badatelé vracejí opět po řece Yangzi.

Podle Blackova programu jímž byl výzkum celé geologie Číny, bylo nutné prozkoumat horský hřbet Quinling, který odděluje severní a jižní Čínu. A to byla ta nejrizikovější část výzkumu. Naštěstí se účastnil expedice čínský vědec Eddieho Biena. Brodit se třináctkrát v horských úžlabinách ledovou vodou bystřin sahajících po hrud', to by asi nebylo únosné pro civilizovaného člověka našich dnů. Takové oběti byli schopni přinášet vědci pro poznání, kterého lidstvo ještě nedosáhlo. A Pierre Teilhard de Chardin kráčel v čele. V horách Tsin-Lingu vzniká další kniha s názvem *Jak věřím*. V úvodu je shrnuto vše podstatné:

Věřím, že vesmír je evoluce.

Věřím, že evoluce směřuje k Duchu.

Věřím, že Duch se završuje v osobním.

Věřím, že nejvyšší stupeň osobního je kosmický Kristus.¹⁹

Na tomto místě můžeme vybrat jen několik myšlenek: *Ne, Bůh se neskryvá, abychom ho hledali, tím jsem si jist – ani nás nenechává trpět, aby zvětšil naše zásluhy. Právě naopak, skloněn nad stvořením, jež stoupá k němu, pracuje ze všech sil, aby je osvítil a blahoslavlil. Tak jako matka pozorně sleduje své novorozeně....Ale moje oči jej dosud nejsou schopny vnímat. Není snad zapotřebí trvání celých staletí, aby se náš pohled otevřel světlu?....Naše pochyby i to, co je v nás zlého, jsou přímo cenou a podmínkou univerzálního završení. Za těchto podmínek přijímám, že půjdu až do konce cesty, jíž jsem se dal, se stále větší jistotou, k obzorům, které jsou ponořeny do husté mlhy. Tak věřím.²⁰*

19 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 135.

20 *Tamtéž*, s. 137.

Poslední částí grandiózního plánu byl průzkum oblasti na jihu Číny. Uskutečnil se počátkem roku 1935. Teilhard si přizval ke spolupráci Wonga a Peima. Plavili se lodí ze Šanghaje do provincie Kanton. Pak následoval Nanning s tropickou vegetací a mimořádně krásný kraj Guilin. V jeskyních byly nalezeny zbytky mezolitických nástrojů, hliněné předměty a zvířecí fosilie. Lidské fosilie byly nalezeny až po dvaceti letech. Jejich výskyt Teilhard předpokládal. Tak byly dokončeny poslední výzkumy na různorodém území Číny. Pomohly sjednotit sever a jih, poznat souvislosti mezi sinanthropickými vrstvami a pithecanthropem na Jávě.

Po velmi krátké návštěvě Francie opět nová výzva v září 1935. Přítel a německo-americký vědec Helmut de Terra pořádal expedici do Indie z cílem zkoumat paleolitické civilizace. Nabízela se tak jedinečná možnost rozšířit čínskou geologii o indické území. První kroky směřují k vykopávkám v Mohendžo-Daro při řece Indus. Místo bylo obývané už 3 000 let před naším letopočtem, a lidé tam žijí stále stejným způsobem. Zdrucujícím dojmem působí náboženství, které udržuje kastovní systém. Cesta z Kalkaty do Číny není vůbec přímočará. Teilhard se zastavil v Barmě při prohlídce břehů řeky Iravady. Později uspořádá na toto místo dvouměsíční expedici. Pak přijal pozvání na ostrov Jáva, který byl známý nálezy obrovského významu pro poznání prehistorie.

Plavba k čínským břehům byla opět příležitostí k práci na novém díle s názvem *Náčrt osobního univerza*. Vychází z poznatků biologie, že vědomí neustále roste. Člověk představuje nejvyšší formu tohoto vědomí. Vesmír se personalizuje. Energie tohoto pohybu je energií lásky, a to Boží lásky.

Dílo je syntézou jedné etapy Teilhardova myšlení. Svému příteli Henrimu de Lubac se svěřuje, že základy poznání uvedené ve zmíněném díle, položila už jeho matka. Ale teprve nyní poznanou pravdu *integruje do organického vidění světa*. A právě takovou snahu potřebuje svět ke svému obrácení.

Návrat do Pekingu byl poznamenán zprávou o úmrtí matky. A o něco později umírá jeho sestra Marguerite-Marie, k níž měl velice hluboký vztah. Byla po celý život připoutána na lůžko. Věnuje jí následující úvahu: *Ach, Marguerite, sestro moje, zatímco jsem se, zasvěcen pozitivním silám univerza, honil po mořích i světadílech a s vášnivým zaujetím jsem pozoroval, jak vystupují všechny příchuti a odstíny země, jste vy ležela bez pohybu a v největší hloubce své bytosti jste tiše proměňovala nejhorší stíny světa ve světlo. Řekněte mi, kdo z nás dvou bude mít v pohledu Stvořitele nejlepší podíl?*²¹

---

21 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 143-144.

2.7.5 Malý velký svět

Na jaře roku 1937 přijal Teilhard pozvání na kongres do Filadelfie. Byl věnovaný prehistorii. Akce byla organizována blízkým kolegou a geologem Helmutem de Terra. Nabízela se tu skvělá příležitost informovat veřejnost o nových objevech v Číně týkajících se původu člověka. Cesta do Ameriky se již stala běžnou rutinou. Katolické gymnázium Villanova ve Filadelfii vyznamenalo Teilharda vědeckou cenou – medailí Řehoře Mendla. Ovšem vystoupení před auditoriem s přednáškou o evoluci a původu člověka nemělo naději na úspěch. Pod vlivem protestantské veřejnosti byly myšlenky o evoluci rezolutně zamítány. Navíc americký tisk značně zkreslil celý výklad, takže následovalo obvinění z darwinismu. Teilhard se dávno před tím s darwinismem rozešel. Filosofii postavil na myšlenku organické determinace, jinak řízeném transformismu, čemuž nasvědčují paleontologické nálezy. Již roku 1921 napsal pojednání *Jak se dnes klade otázka transformismu*, v němž uvádí důvody, proč souvislost mezi živými organismy nemůže být v rozporu s vírou v Boha. K tomu jen můžeme uvést, že někteří zastánci evoluce se dopouštěli omylu, když přírodovědecké poznatky přenášeli na metafyzické chápání světa. O mnoho let později se Teilhard k problematice vrátil a vyslovil velice důležitou myšlenku: *Člověk se považoval nejprve za pouhého pozorovatele, později, po Darwinovi, za pouhý výhonek evoluce. - Ale dnes, v důsledku tohoto začlenění do biogeneze, začíná vnímat, že jím prochází hlavní kmen stromu života na Zemi. Život se nerozrůžňuje náhodou, ani do všech směrů, nýbrž lze vidět absolutní směr pohybu k honotám rostoucího vědomí. A na této hlavní ose je člověk nejpokročilejším členem, jaký známe.*²²

Teilhard se vrátil do Paříže. Poprvé v životě prožíval obrovský úbytek fyzických sil. Třikrát je zasažen vysokými horečkami a není schopen podnikat delší cesty. Odjel proto do rodného kraje Auvergne, aby nabral nových sil. Nemałym přínosem k uzdravování byl nový přístup jezuitů k pobytu ve Francii. Od této doby se může častěji vracet do rodné země. To znamená, že podmínky exilu byly zmírněny.

V srpnu 1937 se Teilhard cítí natolik silný, aby mohl snést cestu do Číny. Plavba z přístavu Marseille je opět příležitostí k práci. Nová kniha má název *Lidská energie*. Je to nejvyšš potřebné téma. *Jak to udělat, aby se lidstvu navrátila plnost jeho duchovních energií?*²³ Můžeme přímo sdělit, že, jde o novou morálku, jak *používat a produkovat duchovní energii*. Sledujeme pohyb vpřed a cíl.

22 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 149.

23 *Tamtéž*, s. 151.

Cílem je Bůh. A pohyb? Otázka nezaměstnanosti, kontrola porodnosti, láska k člověku a smrt, tedy otázka konečnosti. Zde nelze interpretovat. Musí promluvit ten kdo hledá a nachází: *To, co Smrt musí přes sebe nechat přefiltrovat, aby už nebyla smrtí, to není odpad, nýbrž nejvzácnější esence našich bytostí: vůbec ne to nejprimitivnější a nejméně vědomé, ale to nejvyvinutější a nejpromyšlenější z nás samých. A v každém z nás, nejprve dlouhou prací minulosti a pak starostí o svou individuální svobodu, se postupně formuje jádro perspektivy a akce, formuje se „já“, osoba.*²⁴

Předcházející otázky jsou vysoce kontroverzní, ale téma lásky pro kněze a řeholníka? Už vidíme jak spolubratři zkoušejí pevnost dveří a kvalitu zámků při myšlence na lásku k ženě. Staleté zkušenosti jsou jednoznačné, ale budou dostatečné pro člověka budoucnosti? Určitě to není rána pěstí, když Teilhard říká: *Nic se ve mně nerozvinulo bez vlivu ženy, bez jejího pohledu....K duchovní zralosti a plnosti není možný žádný jiný přístup kromě určitého „citového“ vlivu, který u člověka zcitliví rozum a probudí v něm schopnost milovat.*²⁵ *Lidská energie* není jediným dílem o zmíněné problematice. Otázkou čistoty a sexuální přitažlivosti se zabývají eseje *Věčné ženství a Vývoj čistoty*. Teilhard se nebránil citovému vztahu k ženám. Podle všeho nejsilnější lásku prožíval s Lucile Swanovou, s níž se seznámil v Peking. Stejně milující žena očekávala a požadovala tělesné naplnění, tedy to co nemohl a nechtěl dát. Je otázkou, zda Lucile Swanová se dokázala někdy s tímto nevyváženým vztahem vyrovnat. Podle vzájemné korespondence víme o častých napětích a konfliktech. Teilhard stále odmítal oddělování mužů a žen v úsilí o duchovní dokonalost. Zastává názor „*třetí cesty*“, která není cestou prostřední, ale tou vyšší. Do budoucna uvažuje: *Co tuším, je postupné zvyšování duchovního využití pohlaví s postupnou redukcí „reprodukční“ stránky a fyzických aktů, které k ní vedou.*²⁶ Velmi cenná je shoda s Paulem Valérym, kterou uvádí v jednom ze svých dopisů.

Když se Teilhard vrátil do Číny v září 1937, byla země ve válečném stavu s Japonskem. Slabá Čankajškova armáda nebyla schopna se ubránit japonské přesile. Sever Číny a zvláště Peking byl okupován nepřitelem, jím se brání odbojem, v němž jsou zapojeni nacionalisté i komunisté. Ve vylidněném Peking zůstalo několik západních badatelů zaměstnaných v *Geological Survey of China*. Teilhard se snaží, kromě práce v Peking, zachraňovat muzeum v Tien-Tsinu. Badatelské možnosti v Číně jsou znesnadňovány častým bombardováním. Až v prosinci se připojí k expedici do Barmy, kterou vede Helmut de Terra. Výzkum byl velmi úspěšný. Na březích řeky Iravady bylo objeveno tisíc paleolitických vzorků, což umožnilo zkoumat paleolitický vztah mezi Barmou,

---

24 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 153.

25 *Tamtéž*, s. 154.

26 *Tamtéž*, s. 156.

náhorní plošinou Shan, Yunnanem a jižní Čínou. Teilhard dovedl vynikajícím způsobem využívat Brongniartovy poučky z 19. století o tom, že zkameněliny nalezené i na vzdáleném území a jsou stejné, pocházejí ze stejného období. Takto bylo možné stanovit souvislosti a spojovat, což bylo pro jeho práci typické. Helmuta de Terra překvapovala schopnost rychlého přechodu od velkého množství vědeckých dat k filosofickým a mystickým úvahám. Taková vlastnost nebyla vůbec běžná pro člověka orientovaného na přírodní vědy. Téměř detektivním způsobem dokázali badatelé objevovat prehistorické jeskyně. Čínští léčitelé prodávali „dračí zuby“, hadí kůže, zbytky netopýrů jako zázračné prostředky k uzdravení. Pochopitelně, že za peníze dokázali přivést vědce k místům nálezů. Díky tomu zuby pravěkých lidí a jiné cenné fosilie se dostaly do správných rukou.

Příznivé klimatické podmínky i návrat k práci v terénu dopomohly Teilhardovi k úplné obnově sil, které ztratil v době léčení z malárie. Cítil příznivý návrat k dřívější tělesné kondici. Mohl se vydat s expedicí na Jávu do míst, ve kterých byly nalezeny kosterní zbytky pitekanthropu. Podmínky pro práci byly krajně nepříznivé a pro všechny členy výpravy zcela vyčerpávající. Přes svůj pokročilý věk si Teilhard vůbec nestěžoval.

V předcházející době pobytu ve Francii si Teilhard podal žádost o přidělení geologické laboratoře na *École des Hautes Études*. Po návratu do Pekingu v květnu 1938 obdržel od školní komise doklad o jmenování Pro laboratoř paleontologie člověka. Bylo velmi povzbudivé, že jmenování bylo odsouhlaseno z Říma i od generálního představeného jezuitského řádu. Pozitivní vyjádření bylo doplněné podmínkou, že práce budou mít výhradně vědecký charakter. Tak se otevřela možnost pro časté změny pobytu mezi Francií a cizinou. Přitom Čína zůstala napořád optimálním místem pobytu pro písemná díla. Muzeum řádového bratra Licenta dožalo značných změn. Licent byl odvolán do Paříže a z muzea se stal *Institut kontinentálních biologických výzkumů*.

Helmut de Terra očekával, že nyní vznikne vědecká práce z oblasti paleontologie o společných nálezech v Barmě a na Jávě. Místo toho začal Teilhard psát na téma filosofie přírody. Nová kniha má název *Lidstvo jako fenomén* a bude patřit k nejvýznamnějším spisům v jeho tvorbě. V této době vzrůstá počet návštěv v New Yorku. Pro obyvatele Západu je cestování do Číny stále obtížnější, a bylo nutné uvažovat o nových možnostech exilového pobytu v případě nutnosti.

Nejen nad Asií, ale nad Evropou a celým světem se stahují těžká mračna budoucí války. Je to doba, kdy se zraky mnoha věřících upírají na nové životní perspektivy. Teilhardův příjezd do Paříže v listopadu 1938 byl velmi potřebný. Dochází k velkému počtu setkání s věřícími i agnostiky. Všichni se zajímají o myšlenku energické vize evoluce. Je pochopitelné, že oči se upírají k naději.

V dopise adresovaném Lucile Swanové píše: *Všude nalézám zrod, či přinejmenším očekávání nové víry člověka v duchovní evoluci světa.*²⁷ O uspořádané přednášky se zajímají lidé nejrůznějších profesí a zaměstnání. Jsou to nejenom intelektuálové humanitních věd, ale také inženýři, dělníci a umělci. Pro umělce je důležité obohacování o myšlenky prvenství intuice, nebo důležitosti umění v řádu duchovní energie.

Nesmírný význam má seznámení s Jeanne Mortierovou, která se stane osobní tajemnicí a později univerzální dědičkou. Jejím prostřednictvím bylo pro nás zachráněno Teilhardovo dílo. Zpáteční cesta do Číny vedla přes New York, kde nějaký čas pracoval v americkém *Muzeum of Natural History*. 30. srpna 1939 se vrátil zpět do Pekingů.

2.7.6 Cizinec ve vzdáleném i blízkém domově

Významná města i strategická místa jsou obsazena nepřátelskou mocností. K tomu záplavy, které zasáhly i Tien-Tsin a pracně budované muzeum *Huanghe Baihe*. Tak vypadal staronový domov po Teilhardově příjezdu. Využívá možnost ubytovat se v jezuitském domě *Chabanel Hall* v Pekingů. Uvítání zde bylo stručné. Je nazván evolucionistou a komunistou. V pojetí zbožných mužů se jedno rovná druhému. Malá nesrovnalost nevyvádí kovaného jezuitu z rovnováhy. Pilně se zapojuje do aktivit vědeckých institucí. Např. vede laboratoře čínské univerzity. Po odjezdu otce Licenta se stal ředitelem muzea *Huanghe Baihe* blízký jezuita Leroy. Dostal za úkol evakuovat budovu Vysokého učení. Samozřejmě Teilhard nemohl zůstat stranou. Stěhování rozsáhlých sbírek trvalo dva měsíce. Díky francouzskému velvyslanectví získali oba kněží ubytování na ambasádě. Mezi oběma jezuitu se vyvinulo velké přátelství. Pod Teilhardovou taktovkou vznikl Geobiologický institut pro studium evoluce půdy a života na asijském kontinentu. Ve spolupráci s Pierrem Leroyem udával směr jeho činnosti. Tato nejmenší jezuitská komunita získala ubytování v malém domku vedle francouzského velvyslanectví. Tak měli řádoví bratři blízko do centra pekingského kulturního dění. Teilhard získává možnost žít podle pravidelného denního režimu, a ten také pečlivě dodržuje. Pierre Leroy nám předal krásná a důvěrná svědectví o osobnosti vědce, který vstoupil do dějin. Uspořádal také objemnou korespondenci mezi Teilhardem de Chardin a Lucile Swanovou. Dopisy jsou zachovány jen od L. Swanové, protože Teilhard veškerou korespondenci po přečtení likvidoval.

---

²⁷ DE LA HÉRONNIÉRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 163.

V letech 1939 až 1946 byl Teilhard pod vlivem okolností přinucen téměř k trvalému pobytu v Pekingu. Výjimkou bylo jen stěhování muzea z Tien-Tsinu, krátký pobyt u moře či cesty do Šanghaje. Životní podmínky v Pekingu jsou kruté. Sever Číny zasahují silné mrazy, vážne zásobování palivem a potravinami, země trpí pod japonskou okupací. Miliony Číňanů jsou na útěku, třetina z nich umírá na cestách. Agresivita japonské armády není zaměřena proti cizincům, ale ti trpí zároveň s ostatním obyvatelstvem zimou a hladem. Převážnou část cizinců tvoří Američané, kteří zemi opouštějí. Peking se podobá vesnici. Pro ty kdo zůstali, se Teilhard stává duchovní oporou. Denně sloužil mše, které zanechávaly silnou stopu v srdcích účastníků. Byl to důkaz o hlubokém spojení s Bohem. A to spojení stále obnovoval a nacházel. Jeho pozornosti neušel Nebeský chrám, který jako jediný na světě neměl střechu, zdi ani brány. Modlitby stoupaly přímo k nebi, nebyla tu žádná zábrana vytvořená člověkem.

Ten nejhlubší vnitřní život s Bohem nebyl bez nesnází nebo přímo utrpení. Ve svých poznámkách se přiznává. *Zvláštní situace: nemohu žít bez chuti Boha ve všem; a jakmile se snažím vzdálit od „čistého Boha“, mám pocit prázdnoty, chladu.... Opět psychologická neschopnost (alespoň pro mne) kontemplovat Boha v čistém stavu. Může to být tím, že jsem nikdy nevyvinul dostatečné úsilí (mystické noci?) - nebo spíše proto, že nevěřím v cestu noci? - Kdo má pravdu?....Svět se stal v mých očích natolik posvátným ve svém dynamismu, že už nevidím, v čem jej opustit....Jediným pravým zájmem mého života není budovat krásnou intelektuální syntézu, ale REALIZOVAT ve svém životě to, čím je Kristus Omega. Je zvláštní, jak mohu mít smysl Přítomnosti a pochybovat o Existenci (...). Více než vše miluji Krista, svůj vnitřní oheň, tento cit je pravý (...). A neodvažuji se mít jistotu, nemám jistotu, že existuje! Co znamená tento paradox, který si nevymýšlím, vždyť působí hlubokou obtíž mého života?²⁸*

Získáváme nové světlo, nový pohled na Teilhardovu mystiku. Je to už jednou zmíněná *třetí cesta*. Nebudeme myslet na únik v hledání něčeho jiného. *Nikdy nedělat obrat, neprchat před omrzelostí z Boha, před strachem, znechucením, pochybností, ale jít vždy nad ně: nakonec základem všeho je Bůh, Boží oheň.*²⁹

Existuje ještě jiná rovina Teilhardova utrpení. Je to izolace, nucený pobyt stranou nejživějšího dění v intelektuální i duchovní oblasti. Orient není jeho přirozeným životním prostředím. Na druhé straně říká: *K Číně, která se stala mou adoptivní vlastí, pociťuji velkou vděčnost. Čína byla moje životní šance. Svou nesmírnou rozlohou, svými ohromnými rozměry přispěla k rozšíření mého*

28 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 185.

29 *Tamtéž*, s. 186.

myšlení až k planetárnímu měřítku.³⁰ Přitom Teilhardovo západní myšlení se nemohlo změnit. Byl přesvědčen, že budoucnost lidstva může být postavena jen na hodnotách Západu. Asie je ve velmi zlé situaci. Ničená válkami upadá, je neschopná pozitivně reagovat na západní hodnoty. Naproti tomu pohotově přejímá ty špatné stránky života. Ale Teilhard nemůže nevidět moudrost Východu, která přispívá do pokladnice světa. Upozorňuje, že Číňan je člověkem nanejvýš pragmatickým. Přichází nová generace, která nehledá svůj prospěch. Je nadšená a otevřená pro nová poznání. V tom je bohatství a naděje budoucí Číny.

Sedmileté období trvalého pobytu v Pekingu mělo svůj nečekaný přínos. Teilhard je chápe jako *očistění a vnitřní posílení*. Velmi mnoho čte a tvoří vědecká i duchovní a filosofická díla. Patří k nim *Lidstvo jako fenomén* a osmapadesát esejů a drobných spisů. Intenzivní práce se tedy týká nejen vědy, ale také víry. Opět paradoxní situace. Poslušný jezuita se snaží plnit příkazy svých představených, ale zároveň dbát na příkazy svědomí a nemlčet o duchovním poznání, které je tolik nepřijatelné nejvýše postaveným hlavám v církvi. Zájem o filosofii, zejména současných autorů, vrcholí ve filosofii dějin. Následující poznámka je důkazem, kam došlo jeho poznání. *Toynbee má myslím pravdu, když píše, že aniž bychom to tušili, již jsme opustili „křesťanskou éru“.* Ale mýlí se (podle mého názoru), když naši dobu označuje jako „ex-křesťanskou“. Opakuji, že měl mluvit o „trans-křesťanské“ době.³¹ Teilhard rozšiřuje své zájmy o sociologii a etnologii. Našel částečnou spřízněnost s anglickým biologem Julianem Huxleyem, který uveřejnil soubor esejů s názvem *The uniqueness of man*.

Lidstvo jako fenomén bylo dokončeno v květnu 1940. Bylo pojato jako vědecké pozorování s pevným úmyslem nepřekročit hranice vědy. Šlo v tomto případě o souhrn výsledků pětadvaceti let paleontologického zkoumání. Na této exaktní vědě nebylo možno nic přidat, ani ubrat. Kniha měla relativně skrovný cíl – být jen *úvodem do vysvětlení světa*. Ovšem nebylo možné předpokládat, že myšlenka o evoluci v přírodě bude jednoznačně přijata. V listopadu 1942 přijel Teilhard v doprovodu spolubratra Pierra Leroya do Šanghaje, aby podal předběžný výklad díla. Dosáhl velkého úspěchu u publika, ale zamítavého postoje u jezuitů a zejména rektora šanghajské univerzity. Důvodem odsouzení bylo údajné nebezpečí pro nepřipraveného posluchače. Přednáška měla pro vědce z jezuitského řádu nepříznivé následky. A nebyla to jen přednáška, ale podle všeho i zapomenuté poznámky na univerzitní ubytovně. Teilhard dostal zákaz vstupu na univerzitu v Šanghaji.

---

30 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 186.

31 *Tamtéž*, s. 189.

V srpnu 1945 skončila válka i v Číně. O měsíc později dostává Teilhard oznámení, že se má vrátit domů. Leteckou přepravu nemůže použít, protože má neúměrné množství zavazadel. Musí vyčkat na první vyhovující loď. Příležitost nastala až v dubnu roku 1946. Do té doby se mu podařilo dosáhnout spojení Geologického institutu s Čínskou geologickou službou, která po válce mohla obnovit svou činnost.

Vytoužený návrat do Paříže se uskutečnil až koncem května. Na Teilhardovi bylo možné poznat velký úbytek tělesných i duševních sil. To nebylo na překážku radostnému přijetí přátel. Jeho dílo zakázané jezuitským řádem bylo pilně šířeno prostřednictvím cyklostylu. Teilhard dosáhl neobyčejné proslulosti. Návrat do společnosti měl přímo terapeutické účinky. Byl šťastný. Měl nyní možnost uskutečnit to, na čem mu záleželo nejvíce – duchovní obnovu. Jenže Teilhard je znovu v ohrožení. Autoritou církve i vlastním zdravotním stavem. Dominikán Garrigou-Lagrange odsuzuje v Římě tzv. „novou teologii“. Její autoři se jmenují Henri de Lubac, Fessard, Daniélou, Bouillard a Teilhard de Chardin. Uvedení otcové měli také svého zastánce. Byl jím monsignore de Solage, který ve svém článku „Za čest teologie“ podal vysvětlení, v čem má kritizovaná teologie důležitý přínos pro současnou církev.

Teilhard dostal lukrativní nabídku na katedru na Collège de France místo abbé Breuila odcházejícího do penze. O nové perspektivě se dozvěděl generální představený jezuitů P. Janssens. Pospíšil si s důrazným „nedoporučením“ Teilhardovi, aby se ucházel o kandidaturu. V noci z 1. na 2. června roku 1947 dostal nadějný kandidát infarkt myokardu. Boj o život vyhrál, ale další životní plány dostaly trhlinu. Navíc v září, kdy se začíná uzdravovat, obdrží zákaz od generálního představeného jezuitů z Říma publikovat díla z oborů teologie nebo filosofie. Bylo to opatření z praktického hlediska bezvýznamné, z hlediska duševního zásahu účinné. Nepochopení vlastního řádu zasáhlo cíl. Teilhard zůstává stále poslušný. Píše generálnímu představenému dopis oddanosti a zároveň přesného vysvětlení svého postoje. Táže se, zda by nebylo škodou, aby bez zkoumání bylo odhozeno ovoce, které právě dozrává. A zkoumání také podrobuje knihu *Lidstvo jako fenomén*. Účastní se na něm významní teologové – otec Valensin, představený jezuitského řádu d'Quince, Monsignor de Solage, Henri de Lubac. Nic z toho nestačí. Kniha neprojde cenzurou.

Muž vědy a víry se nedá zlomit. Chce stavě dál mosty k budoucnosti. Když se cítí dostatečně silný, nastupuje ke konci února 1948 na loď a odplouvá k americkým břehům. V New Yorku se setkává s ženami svého srdce Lucile Swanovou a Rhodou de Terra, s americkými i čínskými přáteli. Znovu se chopil významných vědeckých přednášek a tuší, že je tu k něčemu povolán. Dochází ale

ke změně. Přestává ho zajímat minulost a upíná pohled na člověka z pohledu evoluce, socializace, „*tvůrčího spojení*“. Směřuje k definici vědy o pozdějším vývoji člověka – *antropogenezi*. Obdivujeme intuici, jak již v polovině 20. století předvídal potřebu zkoumat pohyb lidstva z pohledu víry.

V době pobytu ve Spojených státech se obnovily úzkostné stavy. Vrátil se do Paříže ve stavu zhroucení. Naštěstí je tu pomocná ruka jednoho z nejbližších přátel. Jezuita Pierre Leroy přichází vstříc na nádraží a zařizuje ubytování i lidskou účast ve chvílích mimořádně těžkých. Starý bojovník nabral sil a znovu povstal. Rozhodl se navštívit v Římě generálního představeného Janssense, aby mohl z očí do očí vysvětlit své postoje a získal jasné informace od svého řádu. Přes přímé, otevřené jednání nedosáhl Teilhard žádného z cílů, pro který podnikal cestu. Nemůže přijmout žádnou z funkcí, odkud by mohl šířit své myšlenky. Nedostane svolení k tomu aby kniha *Lidstvo jako fenomén* mohla být vydána. A taky za Teilhardova života už nikdy vydána nebude. Zato nabývá na síle hluboká spiritualita, která je přirovnávána k podzemní řece strhávající usazeniny. Říká: *Ted' je mi celkem jedno, že se mé dílo nevydává. To, co vidím, je nezměrně větší než všechny inertnosti.*³²

Určitě nebylo záměrnou ironií, že začaly být udělovány z mnoha stran vědecké hodnosti. Je jmenován ředitelem geologické laboratoře aplikované na původ člověka při École pratique des Hautes Etudes. Ředitelem výzkumu v CNRS bude až do konce života. Od 22. května 1950 je jmenován členem Akademie věd. K tomu dodává: *Je naprosto zřejmé, že jsem byl jmenován méně za svou „vědu“ než za své myšlenky – což je nekonečně zajímavější.*³³ Na takové ocenění byli hrdí nejen přátelé, ale také spolubratři z Tovaryšstva Ježíšova. Je jmenován důstojníkem Čestné legie. S postupujícím věkem je si Teilhard vědom změn ve svém myšlení. *Zdá se, že moje myšlenky dosáhly fáze, kdy místo aby se množily, jsou jednodušší, méně početné a obsáhlejší.*³⁴

V létě roku 1950 se Teilhard léčil ze zánětu pohrudnice na usedlosti svého bratra v Moulins. Zde začal psát svou autobiografii *Srdce Hmoty*. Text se vyznačuje konfesí a sebeanalýzou. Je zajímavé, že kniha je uvedena pojednáním o psychickém metamorfismu. Tento geologický pojem znamená *pomalou transformaci skal, která v určitém momentu vede ke změně jejich stavu.*³⁵ Můžeme se domnívat, že pojem je přirovnáním k jeho vlastní existenci. V dopise adresovaném Lucile Swanové píše o vnitřní cestě svého života: *Snad nikdy dřív jsem tak jasně nepochopil možný*

32 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 211.

33 *Tamtéž*, s. 212.

34 *Tamtéž*, s. 212.

35 *Tamtéž*, s. 214.

*význam vývoje svého vnitřního života: tmavý purpur univerzální hmoty se pro mne nejprve změnil ve zlato Ducha – pak v době rozžhavenou osobnost – a nakonec (a to je současná fáze) v nemateriální (nebo spíše supra-materiální) žár Lásky. A nikdy dřív jsem tak hmatatelně kolem sebe neviděl tolik lidí, kteří tak silně touží po tomto světě, jež jim snad mohu předat.*³⁶

Časopis *Le Figaro littéraire* uveřejnil článek André Billyho, ve kterém autor doporučuje pozornosti čtenářů Teilhardova díla, která ještě nebyla vydána. Navíc pět jezuitů, profesorů teologie v Lyonu bylo propuštěno. Napětí mezi Římem a Francií začalo narůstat. Když k tomu bylo vyhlášeno 5. srpna 1950 jinak vítané dogma o Nanebevzetí Panny Marie naprosto nevhodným jazykem, pocítil Teilhard nutnost dalších cest. Čína se dostala pod nadvládu komunistů a začala být izolována od cizinců. Tam byly dveře pevně uzavřeny zejména pro jezuity. Přitažlivou destinací se stala jižní Afrika. Expedice byla nejlepší příležitostí, jak diskrétně uklidnit situaci a setřást příliš velký zájem veřejnosti. Studium australopitheků římské kurii nevadilo. Spíše byla ráda, že se myšlenky nepohodlného jezuita obrací jiným směrem.

Před odjezdem došlo k mimořádně důležité události. Zástupce superiora otec Jouve upozornil sekretářku Jeanne Mortierovou na nebezpečí, které Teilhardovi hrozí na cestách. Nastal nejvyšší čas, kdy bylo nutné získat právo k jeho dílům pro případ smrti. Po prodělaném infarktu myokardu byl jeho život stále ohrožen. Teilhard bleskově pochopil. Dopisem předal veškerá práva ke svým spisům sekretářce a přítelkyni. Právo rozšířil ještě na další tři přátele, hluboce věřící katolické laiky, k nimž měl naprostou důvěru. Prozíravý krok zbavil odpovědnosti Tovaryšstvo Ježíšovo, které se mohlo do budoucna samo rozhodnout o postoji k jeho myšlenkám. Odkaz jednoho bohatého života byl zachráněn.

12. července 1951 začíná Teilhardova cesta lodí do jižní Afriky. Z Kapského Města zamíří do Johannesburgu, kde se setká se svými spolupracovníky pro následující měsíce. Sedmdesátiletý, nemocný muž necestuje tentokrát sám. Doprovází ho přítelkyně a pomocnice Rhoda de Terra. Před odjezdem uklidnil superiora ujištěním, že se jedná o ženu „kanonického“ věku. Abbému Breuilovi o tom napsal: *Nevím, jak bych bez ní překonal svou nervozitu a své obavy.*³⁷ V Johannesburgu se dočkal vřelého přijetí a radosti se setkání se starým známým profesorem Georgem Barbourem. Ostatně tento přítel byl jediným zastáncem myšlenky evoluce v protestantském prostředí města. Výpravy do terénu jsou organizovány s velkými ohledy na Teilhardův zdravotní stav. Pobyt je naplněn odpočinkem i prací, a nehrozí fyzické přetížení obdobné předcházejícím expedicím.

---

36 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 214.

37 *Tamtéž*, s. 219.

Naopak, Teilhard je šťastný, obnovují se jeho síly i dřívější zájem o minulost člověka.

Nová poznání jsou obdivuhodná. Je zjištěno, že klimatické změny měly zásadní vliv na vývoj lidstva. Výzkumy potvrzují, že místem vzniku *homo sapiens* mohla být Keňa a Uganda. Toto tušení měl Teilhard již ve 20. letech. Můžeme dodat, že jasný důkaz byl předložen v roce 1974, kdy byla nalezena kostra, jejíž stáří bylo odhadnuto na tři miliony let. Dále bylo zjištěno, že *australopithecus* tvořil jen malou část prehomínidů, kteří byli vytlačeni na okraje afrických a asijských zón. Prehistorie Afriky ležela jako na dlani.

Při těchto vědecky dobrodružných cestách nezapomněl Teilhard na své duchovní zařazení. Píše dlouhý dopis generálnímu představenému P. Janssenovi, z něhož vyjímáme: *Jedinečná hodnota člověka na hrotu života; axiální postoj katolicismu ve sbíhajícím se svazku lidských aktivit a konečně podstatná stravující funkce, kterou na sebe vzal Zmrtvýchvstalý Kristus v centru a na vrcholu stvoření. Tyto tři prvky vyrašily (a stále raší) z tak hlubokých kořenů, které jsou v mém rozumovém i náboženském pohledu natolik propletené, že je už nemohu rozplést, pokud nechci zničit všechno.*

Ve skutečnosti (a podle celé struktury mého myšlení) se dnes cítím nenapravitelně spojen s hierarchickou církví a s evangelijním Kristem, jak jsem nebyl nikdy, v žádném okamžiku svého života. Nikdy se mi Kristus nejevil reálnější, osobnějším, ani nesmírnějším.

Jak věřit, že by směr, kterým jsem se dal, mohl být špatný? (...)³⁸

Na doporučení svého řádu se má Teilhard přesídlit do New Yorku. Bude poslušný příkazu vzdálit se a mlčet. V polovině října vyplouvá přes Sao Paulo, Rio de Janeiro a Trinidad do budoucího exilového města. Chvilky na lodi jakoby inspirovaly pro další psaní. Vzniká nová esej *Úvahy o pokračování evolučního mechanismu v člověku*.

Člověk, který mnoho zná, musí mlčet. Množí se chybné informace, nepravdivá tvrzení. Může alespoň psát pro sebe, to nemá zakázáno: *Nový důkaz obtíží římské taktiky – v poslední době – zabránit lidem, kteří se snaží obhájit nebo vysvětlit své myšlenky (...). Pod touto pokličkou se všechno kazí, všechno kvasí. Za dob svatého Tomáše tomu tak nebylo!³⁹* Z duchovní osamělosti je vytrhován návštěvami význačných osobností. Patří k nim André Malraux, Denis de Rougemont, otec Bergougnieux, profesor geologie na Katolickém institutu a mnoho jiných. Kromě toho shledal zvláštní podobnost svých myšlenek s C. G. Jungem, který napsal článek *Je svět na pokraji*

38 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 223.

39 *Tamtéž*, s. 226.

*duchovní obnovy? Ve společenském měřítku nebyl Teilhard rozhodně osamocen. New York zaujal dřívější místo Pekingů a stal se křižovatkou vědy. Nic však nezabrání opakujícím se stavům deprese. Vyrůstá nostalgie po Francii. A vzniká poslední dílo s názvem *Kristovské*. V něm si dává odpověď na svou osamocenost a zvláštní postavení....*Všude na Zemi se v tomto okamžiku, v lůně nové duchovní atmosféry, která se vytvořila, když se objevila myšlenka evoluce, vznášejí ve stavu krajní vzájemné senzibilizace láska Boží a víra ve svět: obě součásti jsou všude „ve vzduchu“, ale obvykle nejsou obě současně dost silné k tomu, aby se vzájemně spojily do jediného subjektu. Ve mně se pouze díky štěstí (povaha, výchova prostředí...) jejich poměr vytvořil příznivě, k jejich spojení došlo spontánně – dosud je příliš slabé, než aby se šířilo třaskavě – nicméně dostatečné na to, aby reakce byla možná a aby se dřív nebo později stala řetězovou....stačí, aby se Pravda jedinkrát zjevila v duchu jediného člověka – a nikdy jí už nic nezabrání v tom, aby všechno zaplavila a všechno zapálila.*⁴⁰*

Píše se rok 1953. Teilhard je požádán, aby se zúčastnil vykopávek, které se prováděly severně od Pretorie. Jeho zdravotní stav se natolik zlepšil, že se vydal na druhou cestu do jižní Afriky. Badatelský zájem ho přivedl až do střední a jižní Afriky k řece Zambezi. Svému bratrovi napsal o nových objevech. Potvrzuje se jeho názor, že počátky člověka měly dvě střediska. Jedno v Asii, druhé v Africe. Asijské ohnisko nevedlo ke vzniku druhu *homo sapiens*, z afrického vznikl dnešní člověk.

Na podzim je Teilhard zpět v New Yorku. Proběhne dvojí setkání s André Malrauxem. Se zásadním nepochopením se setkává u Maritaina. Chybu křesťanského myslitele se pokouší napravit Henri de Lubac. Povzbuzení přináší Jean Lacroix. Počátek prosince 1953 přinesl Teilhardovi těžkou ztrátu. Zemřel jeho důvěrný přítel od dob noviciátu Auguste Valensin, člověk stejně svobodný jako on sám, kterému mohl říct všechno. Jemu přičítal schopnost správně myslet.

V následujícím roce obdržel Teilhard povolení od svého řádu k tříměsíčnímu pobytu ve Francii. Začal doufat v možnost častějších návratů domů. Prožije krásné chvíle ve svém rodišti i scholastikátu, ale stane se obětí pomluv, přetížení a obav Říma z oblíbenosti u věřících. Musí svůj pobyt zkrátit. Zůstává svoboda myšlení: *Celkem vzato, utrpení mi nepůsobí ani tak to, že jsem v křesťanství stísněn, ale že křesťanství je momentálně stísněno v ruce těch, kdo je oficiálně drží v ruce (...).*⁴¹ Koncem srpna se Teilhard vrací do New Yorku a čeká ho období silné deprese.

---

40 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 231-232.

41 *Tamtéž*, s. 236-237.

2.8 U cíle všech cest

Otec Teilhard převzal s naprostou jistotou následující zkušenost: *Vše co přichází je hodno lásky*. Uvedenou myšlenku doplnil: *pod podmínkou, že kristovské energii dáme její plný smysl a její plnou realitu ve vesmíru.*⁴²

Blízký a důvěrný spolubratr otec Pierre Leroy se koncem roku 1954 ubytoval s Teilhardem v newyorském hotelu Sixteen. Když spolu jednou kráčeli po rušné ulici, najednou mu přítel sdělil, že již trvale žije v Boží přítomnosti. Uprostřed davu a hluku velkoměsta. Tak silný byl vnitřní život člověka povoláného k mimořádným výšinám svobody.

V předcházejícím roce byl pozván na večeři uspořádanou francouzským konzulátem. Byl tam přítomný také jeho synovec. Svému příbuznému se ve vší tichosti přiznal, že by rád zemřel na den Vzkříšení.

10. duben 1955 byl slavnostním dnem Vzkříšení. Teilhard se zúčastnil velikonočních bohoslužeb v katedrále svatého Patrika v New Yorku. Krásné počasí odpovídalo radostným chvílím v jeho nitru. Na oslavu svátečního dne se Teilhard se svými přáteli chtěl sejít u milované a milující přítelkyně Rhody de Terra. Když všichni kráčeli ke společnému cíli, nastala chvíle nečekané srdeční slabosti. Následoval pád na zem a po několika chvílích poslední výdech. Tak víra pravdivého srdce došla trvalého spojení s Boží láskou.

3. FENOMENOLOGIE DĚJIN

Teilhardova fenomenologie tvoří střed jeho myšlení. Obdobně jako fenomenologie Hegelova a Marxova je *historická*. Zkoumá a popisuje zrod hmotného světa, živých forem a člověka. Realita vesmíru je neukončená a *časová*. Má cíl a vývoj. Totalita světa je schopná růst, lze ji přirovnat k organismu. Růst se uskutečňuje v čase, který můžeme chápat převážně jako tvořivou energii. Vývoj podléhá jednomu rekurentnímu zákonu, a to je *růst sjednocování*. V jednotlivých fázích růstu jsou jednotky prvků opět sjednocené a strukturované. Dějiny nejsou jen proměnou, ale řízeným růstem bytostí k nejvyššímu stupni bytí cestou zvyšování jednoty. *Byt více znamená více se spojit.*⁴³

42 DE LA HÉRONNIÈRE, É., *Teilhard de Chardin*, s. 238.

43 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 105.

3.1 Hmota

Zde je první teze dobrodružného poznání dějin jednoty. Podle pozorování byl zjištěn ve hmotě „spirálovitý“ fenomén Navíjení se, uzavírání se do sebe, konvergence. To znamená, že jsou dány předběžné podmínky života. Dále je pozoruhodné, že hmota má své dějiny, zrod a vzestup k vyšším stavům. Hmota je oceánem energií, což můžeme chápat také jako budoucí potenciál forem, či „matricí ducha“. Svět je už zevnitř proniknutý životní energií.

3.2 Život

Mnohem jasněji se ukazuje proces sjednocování na *biologických formách*. Objevují se postupně po dlouhých přípravách z hmotných struktur. Jejich vzestup neprobíhá v jednotné linii, nýbrž v rozbíhavých řadách, zvláštnostech a pevných střídajících se formách. Podstatné tu je, že transformace organismů probíhá určitým směrem. Živý svět charakterizuje *rostoucí strukturování*, v němž se prvky stále více organizují. Anatomické a fyziologické syntézy se jeví jako komplexnější a důmyslnější. Jsou provázeny pokrokem týkajícím se vědomí a autonomie. Je tu zřejmé směřování k potřebě myslet a svobodněji jednat.

3.3 Člověk

Pro vznik člověka je připravena zvláštní privilegovaná osa. Nervový systém a mozek mají dokonalejší strukturu, jiné morfologické podmínky. Teilhard mluví o *nepostižitelném morfologickém skoku*. Podmínky umožňují *nejenom vědomí, ale i reflexivní myšlení, navíjející se samo nad sebe, vycházející z osobního svobodného centra, které je schopné vědomé tvorby, nekonečné novosti, a je otevřené obecnému absolutní hodnot*.⁴⁴ Nyní víme, že lidský fenomén má své kořeny v živočišnosti, ale nedá se s ní ztotožňovat, protože ji přesahuje. Když vezmeme v úvahu takovou biologickou strukturu jako je ruka, najdeme její obdobu v živočišné říši. Ale u

---

44 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 107.

člověka nepozorujeme specializaci, nýbrž neurčenost, a proto příležitost k obecnému uplatnění. Vše vypadá tak, že lidský fenomén není nahodilý, ale připravovaný. Můžeme ho chápat jako úspěch vývoje, *který se stal reflexivně „vědomý sám sebe“ . Jde o fakt planetárního, ba vesmírného významu: noosféra už je navždy napojena na biosféru. Objevuje se nová fyzická energie, schopná obnovit tvář země: myšlení.*⁴⁵

3.4 Dnešní lidstvo

Z pohledu vývoje je lidstvo velmi mladé. Díky získání obrovského množství dat minulosti je Teilhard schopen rozpoznat základní rysy budoucnosti. Člověk ví o své antropogenezi a jejím pokračování. Dnes se nachází v zárodečném stavu, později vstoupí do pásma Ultralidského. Současnost má ještě moc daleko od vize budoucnosti. Zatím převažuje rozdělení osobním i kolektivním sobectvím. Ale objevují se také příznaky lidského souručenství. Jestliže vnímáme, že se náš vývoj zastavil, přijde nový skok, a to v *sociální* oblasti. Zřejmě se vytvoří mechanismy, sítě vzájemných závislostí vyvolané pokrokem nebo velkými sjednocovacími hnutími. Masy budou zařazeny z dnešního pohledu do určité geometrie, jednotliví lidé budou vedeni k přijetí specializované funkce. Bude tu určitá struktura a zákony společného řádu. Změní se také oblast *myšlení* . Můžeme očekávat ve vědecké práci souhlasné a stejné racionální metody, výměnu vědomostí a vynálezů, snížení nahodilosti, vzrůst „šedé hmoty“. Větší automatizace přispěje k růstu volného času, který bude využitý k tvořivé činnosti. Díky organizaci vědy, kolektivnímu bádání, konvergenci duchů, lze očekávat globální růst psychické energie. Ani lidské *city* nezůstanou beze změny. Můžeme očekávat, že vzájemné mezilidské vztahy budou obohaceny větší intimitou a sympatiemi. Teilhardova slova jsou nejvýstižnější: *V té chvíli, kdy se v lidech probudí jasné vědomí vývoje, který je strhuje, začnou všichni společně pohlížet na jednu a tutéž věc před sebou. Což se už tím nezačínají i milovat? „Vztahy se stávají pouty.“ Okolo člověka se vytváří „nosná, pevná a teplá atmosféra“ . Se smyslem pro univerzální sjednocování, k němuž se probouzí, proniká vlna nového života až do morku kostí jeho nejnepatrnějších činností, nejnepatrnějších přání. Všechno se osvětluje. Všechno se rozšiřuje. Všechno proniká podstatná příchut' absolutna... A všechno oživuje přítomnost vůně a lásky, té lásky, která vyvěrá z nejvyššího pólu a udržuje i živí vzájemné afinity individualit, které směřují k jednomu.*⁴⁶

45 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin* , s. 107.

46 *Tamtéž* , s. 108-109.

Lidstvo provází paradoxní fenomén: vnitřní konflikty vyvolávají touhu po větším sjednocení. Dosvědčují to příklady z obecných dějin. Ať je to válka nebo revoluce, vždy následoval malý posun k sjednocení, společnému osvobození. Z toho tedy vyplývá, že jeden konflikt musí být poslední. Teilhardova vize říká, že to bude brzy. Lidstvo se uzavře samo v sobě, vytvoří jednotu, navždy překryje rozdílnosti jednotlivců i národů. Dění současnosti je už *začátek*.

Člověk má ke své existenci omezený prostor. Je stlačován demografickým růstem. Narůstající problémy jsou řešitelné cestou přátelství, bratrského společenství, uznání nutnosti organizovat se. Rozdílnost živočišných druhů vyvolává boj, ale uvedená cesta navíjení odpovídá biologické přirozenosti člověka. Na sjednocování působí dvojí síly. Jedny jsou *kompresivní*, způsobují nucené sjednocování. Druhé jsou *přitažlivými* silami. Jejich dobrovolnost je vyvolána vnitřní afinitou. K zeměpisnému zakřivení se připojuje zakřivení duchovní. Duchovní *koreflexe* představuje překročení jednoho prahu, objevuje se nový stav člověka...*v originální syntéze, kde se obohacují svobody a která už předem svědčí o svém nejvyšším povolání. Projevuje se tu tedy náhle základní a metafyzický zákon pokroku, který byl už ovšem znám i v předcházejících stádiích vývoje: konvergence hmoty a života...*⁴⁷ Dnešní člověk, který těžce prožívá krizi růstu, ví o svých nedostatcích i možnostech. Je tu možnost lásky, *roste energetický potenciál noosféry*. Už není pasivním divákem, ale aktivním tvůrcem. *Tak se pracně, skrze lidskou činnost a její mocí, objevuje Nová Země...Pravý člověk je ten, kdo v sobě shromažďuje nebo shromáždí vědomí celé totální lidské vrstvy.*⁴⁸

3.5 Konec dějin

Jestliže jsme v předcházející části fenomenologie nahlédli na budoucnost, ke které je lidstvo povoláno, nyní se vrátíme trochu zpět a pohlédneme na rizika dnešního člověka. Mají název pokušení a jsou dvojího druhu. První je sobecká autonomie. Její kořeny vyrůstají z intelektuální závratí nebo opojení svobodou. Důsledkem je rozdrobení a rozptýl. Druhé pokušení je mechanická socializace, která dusí osobu a nivelizuje ji v anonymní masu. Tato nebezpečí jsou připravena ve formě léček a úskalí. A co je nyní zapotřebí? Rozhodnost a pevná vůle. Nezaleknout se trápení, nepodlehnout malomyslnosti ani strachu. Pod vlivem Ducha platí pro celé lidstvo, že musí zvítězit

---

47 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 110.

48 *Tamtéž*, s. 110.

láska nad nenávisť, jednota nad rozkladem a osoba nad tlaky, které na ni působí.⁴⁹ *Svět v sobě nese záruky konečného úspěchu, musí se, už pro svou strukturu, vynořit v absolutnu.*⁵⁰ Cestou extrapolace můžeme usuzovat o dovršení dějin. Zmínili jsme se o tom, že socializace má konvergentní povahu. To znamená, že v budoucnosti musí existovat *kritický bod nebo vrchol střetnutí*. Můžeme proto očekávat příchod *dokonalé společnosti osob*, pro kterou bude samozřejmé přijetí životního pravidla vzájemné svobody a lásky. V těchto úvahách už chybí jistota přírodních a historických zákonů, ve kterých se Teilhard tak dlouho pohyboval, neboť říká: *Spíše směrem jediného „srdce“ než směrem jediného mozku musíme hledat představu konečného Nadlidství – tohoto vyššího biologického stavu, kterého má lidstvo dosáhnout..., podaří-li se mu dokonale v sobě scelit.*⁵¹

Jestliže lidstvo dojde ke konečným možnostem syntézy a přesto bude dychtit po *absolutnosti a věčnosti, tehdy bude připraveno prolomit „experimentální rámec času a prostoru“ a uniknout někam směrem k ultracentru sjednocení a konsistence.*⁵² Tento stav je přirovnáván k extázi.

3.6 Bod Omega

V tomto pojednání Teilhard vstupuje do oblasti metafyziky, ale zůstává stále vědcem opírajícím se o fakta. Máme tu hmotné, biologické a lidské jednotky, u nichž probíhá strukturování, soustředění do sebe, zrání lidského organismu, osob, kolektivu, vzájemnost osobní lásky, vysvětlitelné a pochopitelné existenci Ohniska konvergence a střetávání. Zmíněné Ohnisko - Bod byl nazván Omega podle řecké abecedy, ale hlavně jako symbolické pojmenování Krista v Písmě svatém.

Nyní se podívejme blíže na charakteristiku Bodu Omega. Jestliže ohnisko vzniklo zevnitř *prostým sdružováním prvků mezi sebou, je imanentní*, ve své podstatě neosobní. V případě, že s uvedeným pohledem nesouhlasíme, musíme přisoudit Bodu Omega božskou realitu, to znamená, že je transcendentní, což je správnější řešení.⁵³

Tato Meta-Cíl, pokud je participovaná konečným bytím, je budoucí a progresivní, jev v čase a konečná, ale musí být rovněž

---

49 Srov. RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 110-111.

50 *Tamtéž*, s. 111.

51 *Tamtéž*, s. 111.

52 *Tamtéž*, s. 111.

53 Srov. *Tamtéž*. s. 112.

- už aktuální a přítomná, aby mohla působit přitažlivě na bytosti a vědomí, a to přitažlivostí lásky;

- stabilní, věčná, chráněná před každou hrozbou hmotného rozkladu a časového ústupu, aby mohla být základem požadavků nadživota a nesmrtelnosti, vyjadřovaného člověkem jménem nezvratného vývoje – tak aby se v ní bez záměny a zmatku mohly shromáždit všechny osoby, až Duch dosáhne konečné koncentrace;

- transcendentní, mimo řadu, nad časem a prostorem, aby ovládla, řídila a shromažďovala dějiny; nemůžeme si ji představovat ani „jako rodící se z jakéhosi přiřazování elementárních osobností“, protože já se zásadně nedá decentralizovat a nedá se sčítat;

- osobní, konečná, nadaná duchovní niterností, myšlením, svobodou a láskou, aby mohla být absolutním Typem konečného bytí a jeho pólem dovršení.⁵⁴

Bylo nutné zde přesně citovat podmínky, jaké musí splňovat božská Meta (můžeme ji nazvat také Cíl, Pól nebo Vrchol), abychom dosáhli přesného a úplného pojmenování či souvislosti existence. Lépe chápeme odmítnutí ateistické představy anonymního ideálu, neboť zde chybí aktivní síla pro postup vpřed. Směřování dějin lze pochopit jen jako absolutní Vrchol, jímž musí být *Někdo*. Panteistické a ateistické představě chybí duchovní rozměr vývoje světa směrem k absolutnímu bodu, který musí být nutně duchovní. Nebo jinak. Boží existence nemůže být *produktem* dynamismu světa, ale právě naopak je jím *vyžadována*. Člověk *se sám od sebe nemůže dovršit ani jako osoba, ani jako dějinná kolektivita, a tedy se přijímá celý z rukou božské Osobnosti, je dáván sám sobě v dějinách a na konci dějin Absolutnem-Bohem... Světem se Bůh vynořuje v našem vědomí vždy větší a potřebnější*.⁵⁵

Nyní je třeba, abychom jasně rozlišili Boha a duchovní Energii. Je to ta Energie, pod jejímž působením se tvořily dějiny, ale sama své bytí a působnost dostala od Boha, který je nejvyšším Autorem stvoření. Bůh se sjednocuje se stvořením tím, že mu dává bytí. Je zakladatelem podřízené existence a svobody, dárce nadživota ve věčnosti. Lidský vesmír je budován energií, která je energií lásky. Proto také Bohu náleží jediné jméno, a to je Lásky.

Všechny síly světa nakonec směřují k našemu dovršení. Lidská činnost má svou konečnou cenu. Podmínkou je, aby souhlasila s dobrem. *Kosmos se dozadu navíjí a dopředu tká*. Každý příspěvek k duchovnímu pohybu má ve svém úhrnu nejvyšší hodnotu.⁵⁶

54 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 112-113.

55 *Tamtéž*, s. 113.

56 Srov. *Tamtéž*, s. 114.

4. Nový duch

Tato studie byla napsána v roce 1942.

Teilhard de Chardin i jako přírodovědec cítil potřebu promýšlet *obecný význam událostí*, které zasahovaly do života lidí své doby. Přisuzuje velký význam tomu co se odehrává a chce zjistit, oč přesně jde.

Do hlubin lidského vědomí zasahují dvě proměny. První proměna se týká obrazu světa. Člověk má nový smysl vnímat čas, a to dokonce *kuželovité zakřivení času*. Tato proměna je charakterizována jako velmi pokročilá. Druhá proměna se týká lidské činnosti. Spočívá v tom, že se *systém lidských hodnot přizpůsobuje této podobě času*. Má souvztažnost k první proměně, ale je méně pokročilá.

Studie je proto rozdělena na kapitoly:

- I. Kužel času.
- II. „Kuželovitá“ transpozice činnosti.⁵⁷

4.1 Kužel času

1. *Organická hloubka času a ducha*

Cestou porozumění duchovním událostem nové doby je pochopení času. Určitě nás napadne otázka, co se může měnit na tak jednoduché součásti našeho vědomí? Teilhard uvádí historický důvod: pohled dnešního člověka na svět je jiný než ten, který měli lidé před dvěma staletími. Přitom se v uvedeném časovém rozpětí mohlo vystřídat jen několik generací.

Vnímání míjející minulosti a určitý způsob měření času byly stejné. Rovněž bylo možné zvolit jakýkoliv způsob dělení času. Lidé 17. století si dovedli snadno představit, že ubíhající časové úseky někde náhle začaly a také náhle skončí. Představa o trvání vesmíru byla omezena na několik tisíciletí. V této časové perspektivě mohl být každý předmět pokládán za libovolně přemístitelný, přičemž se nemohlo nic změnit, ani prostředí, ani předmět. V čase i prostoru byla jsoucná pokládána za vzájemně zaměnitelná. Takto chápali největší duchové až po Pascala.

---

⁵⁷ Srov. TEILHARD CHARDIN DE, P., *Místo člověka v přírodě*, s. 116.

Změna nastala při spolupráci přírodních, historických a fyzikálních věd. Na světě se objevila nová perspektiva velmi rozdílná od předcházejících znalostí. Byla vyhodnocena ve třech rovinách pohledu.

První rovina: Každý element světa (jsoucno nebo fenomén) musel vzniknout z něčeho předchozího. Proto není možné chápat něco v čase *bez něčeho před tím*. Podobně prostor nemůže být *bez něčeho vedle*. To znamená, že realita není pouhým bodem, ale nedělitelným vláknem, které ubíhá bez omezení dozadu.

Druhá rovina: Elementární vlákna či řetězce nejsou po délce homogenní. Každé vlákno tvoří přirozeně uspořádanou řadu. Jednotlivé články řady nelze zaměnit.

Třetí rovina: Žádné elementární vlákno ve vesmíru není ve svém růstu zcela nezávislé na vláknech sousedních. Je totiž součástí svazku. A aby toho nebylo málo, tak tento svazek tvoří vlákno vyššího řádu v ještě vyšším svazku, a tak to pokračuje pořád dál. Čas i prostor spolu tvoří jediný pevný tok. Přitom prostor chápeme jako okamžitý řez proudem, jeho hloubka a souvislost je dána časem.

Nacházíme se v určitém organickém celku a nemůžeme z něho uniknout. Kosmická látka se bez omezení rozpíná, každá věc zaujímá zvláštní polohu, která je určena svobodným nebo determinovaným vývojem. Dvě století vládlo přesvědčení, že věda, historie a filosofie předkládaly jen spekulace, představy a hypotézy, ale *byla to ve skutečnosti myšlenka evoluce, která pokradmu kolem nás ze všech stran sprádala své nitky*.⁵⁸ Musíme souhlasit s tím, že jsme jako děti, které se probouzejí a otvírají se jim oči. Prvním krokem bude upřesnit povahu a vlastnosti nového prostředí, které začínáme poznávat.

2. Konvergence organického času a vzestup ducha

V době, kdy byla psána tato studie, bylo nemyslitelné, aby seriózní vědec nebo myslitel se orientoval na nějakou teorii, která by popírala evoluci světa. Otázkou bylo, kde se vůbec nacházíme, zda smysl evoluce je vůbec vědecky řešitelný. Lidstvo muselo přijmout pád geocentrismu, o dvě století později potkal stejný osud antropocentrismus, a evoluce se stala poslední hrozbou pro pohlcení člověka. A přece je tu jiná, vynikající perspektiva. Člověk je jedinečným objektem zkoumání, protože má nejpokročilejší fyzicko-chemickou komplexnost, stupeň organizace, psychický vývoj a v historii evoluce vznikl jako poslední. Teilhard přichází s návrhem na vytvoření

---

58 TEILHARD CHARDIN DE, P., *Místo člověka v přírodě*, s. 118.

organické osy času, kde by se věnovala pozornost kosmickému pohybu k vyšším syntézám. Nabízí možnost definovat život jako specifickou vlastnost kosmické látky, čas jako vzestup vesmíru k vyšším „zeměpisným šířkám“, kde současně a souvztažně rostou komplexnost, koncentrace, centrality a vědomí.... Hladiny hmoty ve svých specifických zakřiveních (v každém elementu stejně jako v jejich souboru) se prostřednictvím syntézy svírají a sbíhají v myšlenku. Nejlépe nám pomůže představa kuželu. Uvnitř tohoto kuželu, který se právě vynořil v našem vědomí, v poměru k němu a k jeho potřebám, je třeba studovat, jak pokračuje nezadržitelná transpozice všech lidských hodnot⁵⁹

4.2 „Kuželovitá“ transpozice činnosti

1. Vstříc novému humanismu

Prostoročas je sbíhavé povahy. Vesmír se svým zakřivením má tendenci dosáhnout ve směru své hlavní osy maximální syntézy. Lidské částice jako celek představují nesmírný potenciál k takové syntéze. Z toho je zřejmá nestabilita a možnost vytvořit společně ultrakomplexní a následkem toho ultrasoustředěný systém. Když si představíme kužel času, lidství postupuje dál v jednotlivcích i kolektivu ve směru určitého nadlidství. Nastává možnost změny perspektivy a postoje v následujících fázích.

a) Mizí obava, že se ztratíme v nekonečném čase a prostoru mrtvého vesmíru. Dochází k seskupování částíček vědomí, které se pozvolna vynořuje. Všechny druhy zla, od nespravedlnosti přes utrpení až po smrt, jsou rubem obrovského úspěchu, protože se *evoluce stane genezí*. Jestliže se Země jeví pro nás jako malá a máme pocit stísněnosti, je to pro nás potřebný impuls ke společnému sjednocování.

b) Takto chápaný vesmír udává směr a hranice ve vztahu k naší svobodě. Bez výše uvedeného poznání nebylo možné obhájit jakýkoliv systém hodnot. Lidská energie byla zbytečně rozptýlována po Zemi. Duchovní skutečnost, která je korunou kužele času, dává životu cíl, který je zároveň jeho vrcholem. Nyní bezpečně víme, že je třeba usilovat o sjednocení ve smyslu individuálním, společenském, národnostním a rasovém.

c) Hodnota vesmíru stoupá, vzrůstá cena všech jeho prvků. *Pro ty, kdo vidí, jak syntéza ducha na Zemi pokračuje za hranicemi jejich krátké existence, je však každá činnost a každá událost naplněna zájmy a přísliby. Což se všim tím, co denně děláme, co postupujeme - pokud se v tom jen*

---

59 TEILHARD CHARDIN DE, P., *Místo člověka v přírodě*, s. 120-121.

*dobře držíme – nepřibližujeme o kousek úspěch světa?...Všechno se totiž ukazuje jako svrchovaně fyzické, přirozené, organické a životné v té míře, v jaké se to podílí na budování a uzavírání prostoročasového kuželu nad námi.*⁶⁰

d) Vesmír se „rozžhavuje“ - otevírá se silám lásky. Její podstatou je *nalézt a dovršit sebe sama v něčem mimo sebe*. Jde o to, nalézt v druhém člověku prvky téže věci a téhož hledajícího se ducha. Vzniká přitažlivost duší, síla, která musí existovat ve výše uvedeném zakřivení světa.

e) Zmínili jsme se o sbíhavosti kosmických linií. Z toho vyplývá existence vyššího ohniska vědomí, které je před námi na konci evoluce. Toto centrum není vrcholem zdokonaleného lidstva, ale je hodně nad ním. Jestliže vrchol kužele v sobě spojí prodloužená vlákna světa, musí být tato vlákna něčím ultravědomým, ultrapersonálním a ultraaktuálním. Musí tu být možnost působit od osoby k osobě, od vědomí k vědomí v podobě nejjemnějšího hrotu nás samých.

Tak se náš humanismus dovršuje v postoji odevzdání a adorace.⁶¹

2. *Vstříc křesťanské obnově*

V Teilhardově době se šířil pesimistický pohled na křesťanství a jeho budoucnost. Transpozice křesťanského systému do kužele času zásadním způsobem mění situaci. Převratný objev nového vztahu hmoty a ducha přivádí na cestu dokonalejšího chápání doposud poznaných hodnot. Duch se z hmoty *vynořuje při tvořivé (tj. jednotící) činnosti boží cestou syntézy a soustředění.*⁶² Tedy není tu nezávislost na hmotě. Pro křesťanskou víru a mystiku z toho vyplývá plné uznání *mystického primátu Krista a morálního primátu lásky*.

S objevením prostoročasu dochází k harmonickému spojení zkušenosti a víry. Kuželovitá struktura vesmíru má svůj vrchol, který chápeme jako Kristovo místo. Odtud ozařuje celek, tj. všechny doby a všechny jsoucna, aniž by s nimi splynul. Proniká celou přírodou. Posvěcuje ducha, Pozvedá hmotu v její totalitě. *Kříž se stává symbolem, cestou a samým úkonem pokroku.*

K správnému pochopení lásky dopomůže opět představa kužele času. Jednotlivé prvky se mohou k sobě přiblížit v místě, ve kterém se kužel svírá. Jinak řečeno hladina světa musí být uvedena do pohybu směřujícímu k vrcholu. Tedy známý systém, kdy nelze milovat bližního, aniž bychom se přiblížili k Bohu a naopak. Ale je tu nový rozměr lásky. Nelze milovat Boha a bližního bez snahy o syntézu ducha na Zemi v její fyzické totalitě. *Pokroky této syntézy nám dovolují*

60 TEILHARD CHARDIN DE, P., *Místo člověka v přírodě*, s. 123.

61 Srov. *Tamtéž*, s. 121-124

62 *Tamtéž*, s. 125.

*přibližovat se k sobě navzájem – zároveň, jak nás pozvedají k Bohu.*⁶³ Nepřestáváme sdílet všechna citová hnutí, snahy každého člověka, zaujetí pro tuto Zemi, pokud se týkají *principu vzestupu a syntézy*.

*Vcelku tedy přijetí nově objeveného zakřivení času vede křesťanství k odkrytí hodnot světa pod Bohem a humanismus k odkrytí místa Boha nad světem. Dvojí opačný a komplementární pohyb či spíše dvě stránky téže události, jež možná označuje počátek nové éry lidstva.*⁶⁴

ZÁVĚR

Myšlenky Teilharda de Chardin byly na mnohých místech přirovnány k epopěji, tj. k rozsáhlé básni s výrazným dějem a líčením významných událostí. Přidáme-li k tomu životopis, pak můžeme mluvit o epopěji svobody, kterou žil velký člověk v pravdě a lásce.

Ve svém mládí se Teilhard rozhodl pro řeholní život spojený s kněžským svěcením. To znamená rozhodnutí pro poslušnost vůči představeným a vůči církevní hierarchii. Tehdy měl představu harmonického spojení závazku a svobody. Teprve později přišla zkušenost vzájemného rozporu obou. Nechtěl narušit bytostné spojení s církví, ale ani morální závazek nemlčet a předávat novou, vědecky poznanou pravdu dál. Konfliktní situaci řešil racionálním způsobem: jít v poslušnosti tak daleko, jak je to možné, a zároveň konat tak, aby splnil morální povinnosti vyplývající z vlastního poznání. To je první zásadní zkušenost vnitřní svobody.

Rozsáhlý společenský styk zprostředkoval velmi dobrou informovanost o problémech věřících a jejich postavení v církvi. Byl utvrzován v tom, jak důležitý a potřebný je nový způsob myšlení a chápání celého světa. Cítil povinnost osvobodit pravdou, k jejímuž poznání dospěl většinou jako první. Zde je druhá významná zkušenost vnitřní svobody.

V posledním období svého života Teilhard žil s vědomím stálé Boží přítomnosti. Tato zkušenost nemohla být narušována žádnými vnějšími nepříznivými vlivy. Byla to třetí zkušenost svobody. Můžeme ji chápat jako odměnu darovanou od Pána, podobně jako den Teilhardovy smrti, ve který se slavilo Kristovo vítězství.

Čtvrtý odkaz hluboké svobody se projevil v rozhovoru, který uvádí Émil Rideau v závěrečných

---

63 Srov. TEILHARD CHARDIN DE, P., *Místo člověka v přírodě*, s. 124-126.

64 *Tamtéž*, s. 127.

poznámkách níže uvedené literatury: *Svému příteli Maxu H. Begouenovi, který krátce před smrtí Teilhardovi řekl, že „jeho osvobozující dílo nemůže zemřít“, Teilhard odpověděl: „Pokud jsem měl splnit nějaké poslání, bude to možno posoudit, zda jsem je naplnil, jedině v té míře, v jaké budu překonán.“*⁶⁵

---

65 RIDEAU, É., *Myšlení Teilharda de Chardin*, s. 519-520.

BIBLIOGRAFIE

JAN PAVEL II. *Překročit práh naděje*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Tok, 1995. 197s. ISBN 80-901006-9-4

de LA HÉRONNIÉRE, ÉDITH. *Teilhard de Chardin*. Mystika přerodu. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2009. 250s. ISBN 978-80-7412-036-7.

RIDEAU, ÉMILE. *Myšlení Teilharda de Chardin*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001. 525s. ISBN není uvedeno.

TEILHARD DE CHARDIN, PIERRE. *Místo člověka v přírodě*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967. 189s. ISBN není uvedeno.

PÍSMO SVATÉ

EKUMENICKÝ PŘEKLAD, *Bible. Písmo svaté Starého a nového zákona*. Přeložily ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. Vydala Česká katolická charita, 1987. ISBN není uvedeno.

SEZNAM SKRATEK

apod.	a podobně
s. r. o.	společnost s ručením omezeným
srov.	srovnej
vyd.	vydání